

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Фінансовий механізм формування та використання активів підприємств малого і середнього бізнесу»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Стецюк Артем

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та використання активів підприємств.....	8
1.1. Економічна сутність та роль активів у фінансово-господарській діяльності суб'єктів бізнесу.....	8
1.2. Теоретичні основи оцінки та управління активами суб'єктів підприємницької діяльності.....	15
Розділ 2. Сучасна практика формування та використання активів підприємствами малого та середнього бізнесу.....	21
2.1. Сучасний стан формування активів малих підприємств та оцінка його змін.....	21
2.2. Аналіз досягнутого рівня ефективності використання активів підприємства.....	35
Розділ 3. Шляхи оптимізації процесів формування і використання активів підприємств малого та середнього бізнесу.....	42
3.1. Перспективи удосконалення політики формування та використання оборотних активів підприємств.....	42
3.2. Напрями підвищення ефективності використання необоротних активів підприємств.....	49
Висновки.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Важливою гарантією максимізації прибутку підприємницької структури є забезпечення виробничого процесу необхідними активами в необхідній кількості та їх ефективне використання для нормального функціонування підприємства.

Активи - це економічні ресурси підприємницької структури. Активи формуються з конкретною метою здійснення цієї діяльності відповідно до місії та стратегії фінансового розвитку суб'єкта господарювання і характеризують основу його економічного потенціалу як суму вартостей активів. Активи господарської організації повинні відповідати функціональній спрямованості та розміру підприємства-виробника. Тільки тоді вони представлятимуть певну цінність для бізнес-структури як економічні ресурси, призначені для використання в наступному періоді.

Науково-теоретичне підґрунтя процесу формування та використання оборотних та оборотних активів суб'єкта господарювання становлять праці В. Г. Андрійчука, А. М. Подерьогіна, О. М. Бандулки, М. Я. Дем'яненка, Г. Г. Кірейцева, С. С. Осадця, Д. В. Полозенка, М. І. Романенка, О. Ф. Томчук, а серед зарубіжних авторів - М.І. Баканов, І.Т. Балабанов та І.А. Бланк. Однак значна частина проблем, пов'язаних з розробкою ефективних фінансових механізмів формування оптимального обсягу та складу активів для окремих підприємств, не вирішена повною мірою і потребує подальших досліджень. Це, разом з дослідженням перспектив підвищення ефективності фінансового управління оборотними та основними засобами, визначає актуальність обраної для кваліфікаційної роботи теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідже

ння процесу формування активів підприємницьких структур, оцінка їх складу та функціонального стану, а також розробка методів підвищення ефективності використання окремих видів активів підприємницьких структур в цілому та в реальній ситуації окремих сільськогосподарських підприємств зокрема.

Для реалізації поставленої мети в кваліфікаційній роботі необхідно вирішити низку наукових завдань: 1) узагальнення теоретичного підходу до трактування економічної сутності активів підприємства, їх функцій та видів; 2) дослідження теоретичних аспектів розвитку джерел та методів формування необоротних і оборотних активів; 3) дослідження процесу формування активів; 4) аналіз процесу формування активів; 4) аналіз фінансового стану досліджуваного підприємства з метою визначення можливостей фінансування; 4) аналітична оцінка наявності використання активів та досягнутої ефективності в умовах конкретної бізнес-структури; 5) визначення переваг використання ефективної амортизації.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження – фінансовий механізм формування та використання активів суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування, управління та підвищення ефективності використання необоротних та оборотних активів в умовах господарської діяльності малих підприємств.

Методи дослідження. Теоретична і методична основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової теорії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань оптимізації механізмів формування та підвищення рівня ефективності використання активів підприємницької структури, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти.

Інформаційна база. Теоретичну основу для виконання кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальних наукових та спеціальних методичних

прийомів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало Підприємство ХХХ.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків та сформульовано рекомендацій теоретичного та практичного характеру. Зокрема, набули подальшого розвитку дослідження щодо удосконалення механізмів нормування оборотних активів підприємств та управління ними. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення фінансового механізму формування та підвищення ефективності використання необоротних та оборотних активів і підтверджується Відгуком досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на XI Всеукраїнської науково-практичної конференції „Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики” (Полтава: ПДАУ, 2024 р.) та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик (Полтава: ПДАУ, 2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукових праці загальним обсягом 0,32 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 58 найменувань, містить 16 таблиць, 16 рисунків, 15 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 63 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та роль активів у фінансово-господарській діяльності суб'єктів бізнесу

Кожен суб'єкт господарювання для здійснення своєї фінансово-господарської діяльності повинен використовувати певні види майна, що перебуває у його власності, на певних умовах. Таке майно називається активами суб'єкта господарювання.

Активи - це ресурси суб'єкта господарювання в різних формах, які використовуються в процесі його господарської діяльності.

Залежно від тривалості та характеру використання у виробничій діяльності суб'єкта господарювання активи поділяються на необоротні та оборотні.

Необоротні активи призначені для постійного та довгострокового використання в процесі фінансово-господарської діяльності. До необоротних активів належать нематеріальні активи, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість та незавершене будівництво. Кошти, вкладені в необоротні активи, можуть бути вилучені з обороту протягом тривалого періоду часу. Тому інвестиції в необоротні активи здійснюються переважно за рахунок довгострокових фінансових інструментів.

Оборотні активи (кошти) суб'єкта господарювання включають запаси, ліквідні цінні папери, дебіторську заборгованість та грошові кошти. Вартість використаних оборотних активів (коштів) повністю переноситься на собівартість виробленої продукції, а самі активи поновлюються для забезпечення безперервності виробничого процесу.

Активи повинні відображатися в балансі тільки в грошовому вираженні з використанням системи оцінок, а саме: собівартості придбання, поточної собівартості, вартості реалізації та теперішньої вартості [14].

Згідно з чинними Міжнародними стандартами фінансової звітності, активи - це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до збільшення майбутніх економічних та фінансових вигод відповідного суб'єкта господарювання. Відповідно до ГА-АП США, актив - це майбутня економічна вигода, яка, ймовірно, надійде до суб'єкта господарювання або буде контрольована ним у результаті операції або минулої події.

Активи - це економічні ресурси суб'єкта господарювання як сукупність майнових вигод, що використовуються у фінансово-господарській діяльності для отримання прибутку. (рис. 1.1).

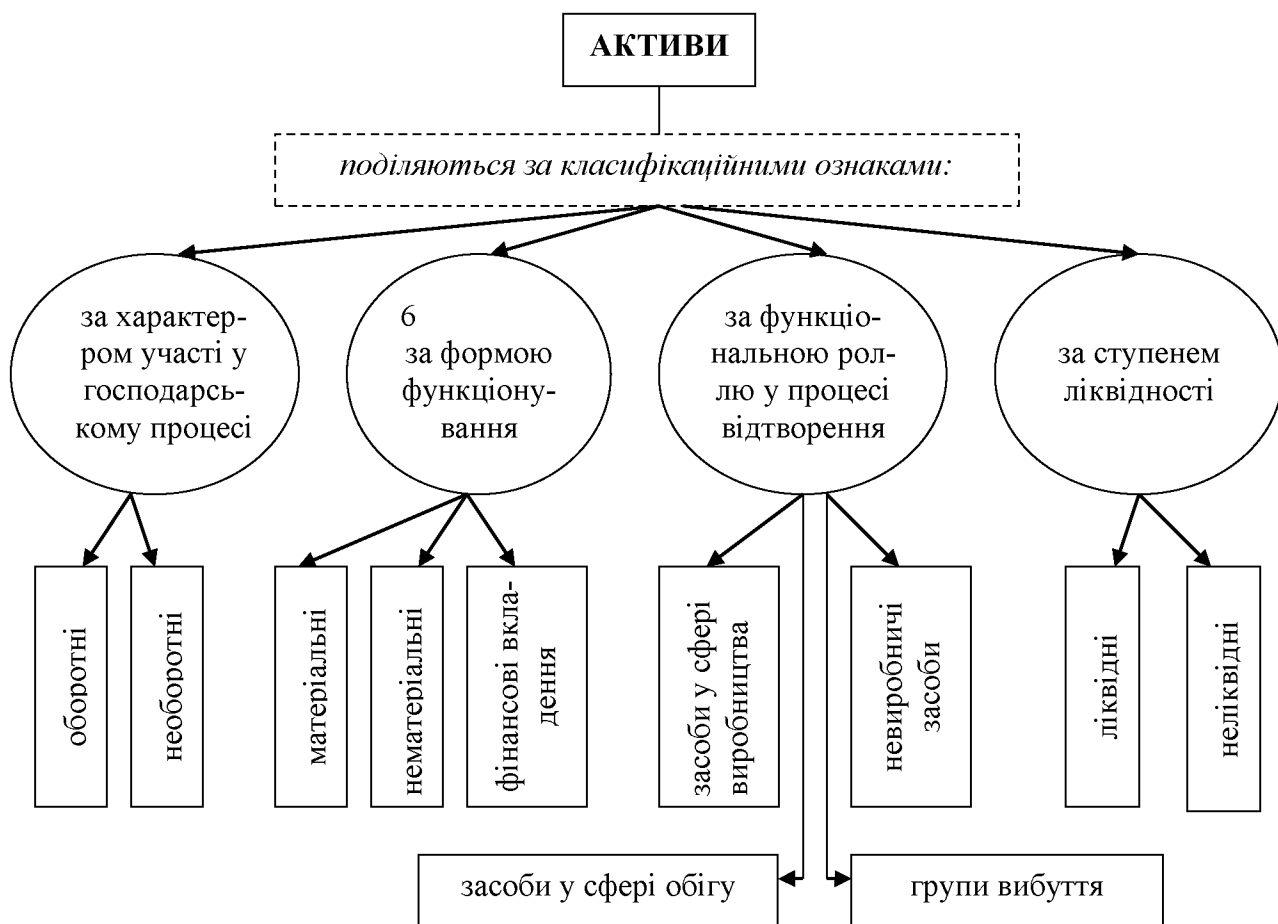

Рис. 1.1. Класифікація активів (засобів) суб'єкта підприємництва

Безсумнівно, що активи з різним рівнем залучення до бізнес-процесів та обороту повинні оцінюватися по-різному. Тому для цілей фінансової звітності активи поділяються на необоротні та оборотні.

Оскільки поняття активів не використовується в економічній теорії, замість «необоротних активів» використовується категорія «основний капітал». Основний капітал - це продуктивний капітал у формі засобів праці, який функціонує багато разів у процесі виробництва і відтворюється протягом кількох виробничих циклів, частково переносячи свою вартість на новостворену продукцію в міру зносу [6].

Це визначення є помилковим і не відповідає сучасним економічним реаліям, оскільки розглядає лише економічні матеріальні ресурси у формі основних фондів. Скоріше, до цієї категорії слід віднести також нематеріальні ресурси та довгострокові фінансові інвестиції [37].

Термін «актив» походить від латинського *actives* (активний, діючий). Як свідчить аналіз теоретичних досліджень, на сьогодні не існує єдиного підходу до трактування категорії «актив».

Однак варто зазначити, що те, що в економіці та праві визначається як капітал, в бухгалтерському обліку називається активом: згідно з П(С)БО № 2 «Баланс», актив визначається як ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій. Крім того, Л. Городянська, серед інших, вказує, що поділ активів (коштів) на оборотні та необоротні в бухгалтерському обліку був запозичений з юридичної сфери наприкінці 19 століття [25].

Адам Сміт першим запровадив концепцію поділу капіталу на основний і оборотний, незалежно від напряму його використання, вказуючи на те, що співвідношення між цими частинами економіки відрізняється залежно від сектору. Основний капітал він розглядав як ту частину економіки, яка не обертається і приносить прибуток виробничому сектору. Оборотний капітал розглядався як частина, що бере участь в обороті і приносить прибуток у сфері розподілу [16].

Як зазначає О. Бандурко, ще один видатний представник класичної економіки Давид Рікардо вказував, що капітал слід відносити або до оборотного, або до основного капіталу, залежно від вимог норми амортизації капіталу та частоти його відтворення [7].

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»,

необоротні активи - це такі активи

Необоротні активи. Це визначення є досить складним, оскільки без використання виразу «оборотні активи (кошти)» неможливо визначити специфічні характеристики, притаманні необоротним активам.

З огляду на наведене вище визначення, найбільш прийнятним на сьогодні є поняття необоротних активів (фондів) як матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Не менш важливим питанням є визначення класифікаційних критеріїв виділення необоротних активів (фондів). Значна кількість економістів класифікують необоротні активи за критеріями, які відображають статті балансу суб'єкта господарювання.

Кожен існуючий вид необоротних активів (засобів) має своє трактування, залежно від економічних вигод, які він надає своїм власникам або користувачам. (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Склад необоротних активів (засобів) суб'єкта підприємництва та їх зміст

Елемент необоротних активів (засобів)	Поняття та можливі економічні вигоди
Нематеріальні активи	Об'єкти промислової та інтелектуальної власності без фізичної субстанції, які необхідні для здійснення господарської діяльності
Незавершене будівництво (інвестиції)	Активи, які передані суб'єкт підприємництва іншим суб'єктам господарювання з метою збільшення прибутку за рахунок відсотків, дивідендів, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора
Основні засоби	Заборгованість підприємству фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати її нарахування
Довгострокові фінансові інвестиції	Об'єкти матеріальних і нематеріальних необоротних активів (засобів), які не введені в експлуатацію
Довгострокова дебіторська заборгованість	Сукупність матеріально-речових цінностей, які діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері
Інші необоротні активи	Необоротні активи від розстрочки зобов'язань перед суб'єкт підприємництва

Визначивши, чи є об'єкт необоротним активом, необхідно перейти до складу необоротних активів (обладнання). До необоротних активів (обладнан-

ня) належать будівлі, робочі машини та обладнання, земельні ділянки, будинки, їдальня та господарський інвентар, передавальні пристрої, транспортні засоби, багаторічні насадження, інструменти, прилади, інвентар, робоча і продуктивна худоба, музейні цінності, інвентарна тара, обчислювальна техніка, права промислової власності та інші [42].

Загалом необоротні активи поділяються на три групи: основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та нематеріальні активи.

Необоротні активи, що входять до цих груп, різняться за своїм призначенням, строком корисного використання та використанням. Тому потрібне більш детальне групування. Необоротні активи можна також класифікувати за іншими критеріями, які використовуються у фінансовому менеджменті та економічному аналізі для виявлення невикористаних виробничих потужностей підприємства.

Для більш детальної класифікації необоротних активів (обладнання) їх класифікують за такими кваліфікаційними ознаками

- За виробничою діяльністю - виробничі та невиробничі;
- За джерелами фінансування - необоротні активи, профінансовані за рахунок позикових, залучених, власних та змішаних джерел.

Така детальна класифікація необоротних активів (обладнання) дозволяє необхідним користувачам отримати інформацію про стан необоротних активів (обладнання) та потребу в їх оновленні, що є корисним для прийняття рішень щодо переоцінки необоротних активів (обладнання). Крім того, з'являється можливість більш детального обліку необоротних активів (обладнання).

Як зазначає А. Таркуцяк, основні засоби формують матеріально-технічну базу підприємства і, водночас, основні засоби багаторазово вступають у виробничий процес, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, частково споживаються в кожному виробничому циклі і беруть участь у створенні готового продукту підприємства. Це важлива особливість, яка характеризує основні засоби як економічну категорію [53].

Л.М. Бабич до оборотних виробничих фондів відносить ті, що обслугову-

ють сферу виробництва, споживаються в першому виробничому циклі і їх вартість повністю переноситься на виготовлений продукт. Вони являють собою запаси сировини, допоміжних матеріалів, палива, основних матеріалів, запасних частин, покупних напівфабрикатів, малоцінних предметів і незавершеного виробництва, необхідних для виконання плану виробництва [5].

Оборотні фонди, як правило, не беруть участі у виробничому процесі, але є необхідною складовою інтеграції сфери обігу та виробництва. Їх функціональне призначення створює передумови для виокремлення в самостійне поняття «оборотний капітал».

Деякі автори в зарубіжній літературі визначають оборотний капітал як поточні активи за вирахуванням короткострокових зобов'язань.

На думку А.М. Поддєрьогіна, оборотний капітал повинен пройти три стадії кругообігу: виробничу, грошову і товарну [58].

Надходження виручки від реалізації свідчить про корисність створеної суспільством ціни і відтворення в ній авансованих коштів. Оборотні кошти та фонди обігу постійно перебувають у русі, забезпечуючи безперервний кругообіг коштів. Іншими словами, кругообіг оборотного капіталу відбувається наступним чином. (рис. 1.2).

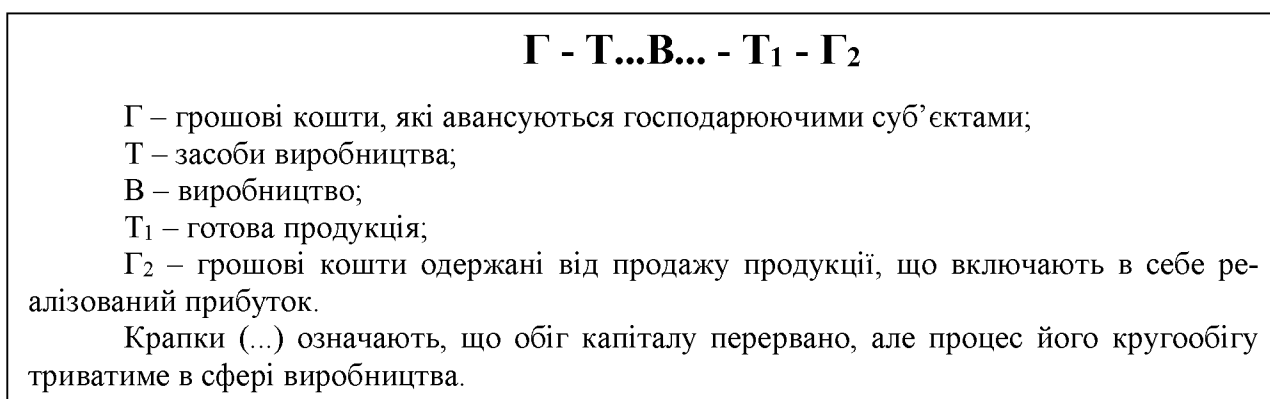

Рис. 1.2. Кругообіг капіталу що обертається

Рух оборотних фондів обігу і виробничих фондів складають єдиний процес, що забезпечується оборотним капіталом. Це дає можливість об'єднати фонди обігу і оборотні виробничі фонди в поняття – оборотні активи.

Оборотні активи розкривають своє сутнісне тлумачення при виконанні

функцій (рис. 1.3).

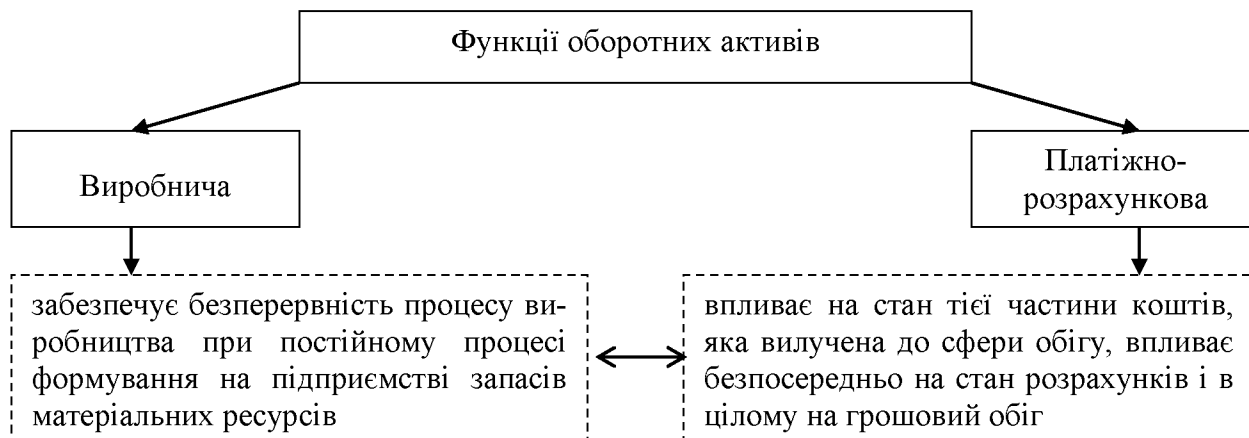

Рис. 1.3. Функції оборотних активів (засобів)

На думку Ю. Потійка, склад оборотних активів (фондів) - це сукупність окремих частин оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Структурний склад оборотних активів (фондів) - це питома вага визначеної вартості окремих оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній вартості оборотних активів [44].

Оборотні виробничі фонди - це предмети праці, які споживаються у виробничому циклі і вартість яких повністю переноситься на продукт, і які створюються в процесі виробництва шляхом зміни натуральної форми.

Власні кошти - це кошти підприємства, які покривають мінімальний обсяг оборотних активів (фондів) (запасів і витрат), необхідних для нормального безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. Позикові кошти - це кошти, отримані суб'єктом господарювання у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття виробничих витрат.

1.2. Теоретичні основи оцінки та управління активами суб'єктів підприємницької діяльності

В сучасних умовах господарювання суб'єкти господарювання зацікавлені

в належному стані та відповідній структурі своїх активів (засобів) з метою отримання максимальної економічної вигоди. Значну увагу необхідно приділяти оцінці ефективності використання необоротних активів з метою виявлення резервів підвищення виробничого потенціалу діяльності.

Основною ознакою підвищення рівня ефективного використання необоротних активів (обладнання), представлених основними засобами сільськогосподарських підприємств, є збільшення обсягів виробництва продукції. Обсяг виробництва продукції в масштабах існуючих виробничих потужностей залежить, з одного боку, від фондів, тобто екстенсивного навантаження, виробничої роботи механізмів та обладнання за день, місяць і рік, а з іншого - від рівня використання засобів праці (інтенсивне навантаження).

Загалом сукупність організаційно-технічних та економічних заходів щодо кращого використання основних фондів підприємства можна поділити на дві групи: 1) підвищення інтенсивного навантаження; 2) підвищення екстенсивного навантаження.

Значному поліпшенню екстенсивного використання наявних засобів праці сприяють засоби праці, які беруть участь у виробничому процесі протягом тривалого часу, зберігають свою натуральну форму і властивості, а також переносять вартість своїх зношених частин на вартість готової продукції.

Процес оновлення основних засобів в сільськогосподарських підприємствах забезпечується капітальними інвестиціями. При цьому, за загальною думкою фахівців у фінансово-економічній сфері, капітальні інвестиції - це витрати на формування, розширення та модернізацію нових діючих основних засобів [38].

Для того, щоб спланувати обсяг капітальних інвестицій, наявних у сільськогосподарському підприємстві, складається бюджет капітальних інвестицій. Це означає розрахунок планових витрат на конкретні капітальні інвестиції, який включає, серед іншого, такі дані

- сума невитраченої амортизації на початок звітного періоду;
- суму амортизації на кінець планового періоду

- первісна вартість усіх основних засобів на початок планового періоду.

При цьому слід зазначити, що збільшення основних засобів виробничого призначення відбувається за рахунок розширення діючих підприємств, будівництва, реконструкції та технічного переоснащення виробничих потужностей.

Відповідно до чинного законодавства, для фінансування капітальних інвестицій, спрямованих на формування основних засобів суб'єкта господарювання, можуть використовуватися позикові фінансові ресурси.

Одним із джерел фінансування збільшення капітальних інвестицій є прибуток, який використовується для фінансування витрат на розширення основних фондів підприємства в обсязі, передбаченому при розподілі основних фондів підприємства. Це, в свою чергу, генерує амортизаційні витрати для суб'єкта господарювання.

Амортизація основних засобів - це процес, за допомогою якого вартість ресурсів праці переноситься на вироблений продукт з метою повного відшкодування вартості ресурсів праці. На практиці амортизація зменшує вартість основного засобу протягом років, коли він вже не використовується [46].

Основними методами амортизації основних засобів є наступні:

1. основними методами амортизації основних засобів є наступні:[47] рівномірного зменшення залишкової вартості.
2. метод подвійного зменшення залишкової вартості: за яким залишкова вартість кожного об'єкта основних засобів амортизується за постійною ставкою.
3. метод прискореної амортизації, який використовує диференційовані норми амортизації для відносно швидкої амортизації основних засобів;
4. кумулятивний метод, який максимізує норму відрахувань у перший рік використання основного засобу і поступово зменшує норму відрахувань у наступні роки. Загалом ми підтримуємо позицію експертів, які розраховують амортизацію з точки зору поступового процесу перенесення створеної вартості засобів праці на вартість продукту.

Оскільки нормативний строк корисного використання засобів праці, як

правило, є лише приблизним показником того, коли вони мають бути замінені, ми зосереджуємо увагу на тому, як суб'єкти господарювання реалізують амортизаційну політику в рамках чинного законодавства, виходячи з інтенсивності використання та активності засобів праці.

Для аналізу стану основних засобів та їх впливу на виробництво продукції використовується найбільш поширена на підприємствах система показників:

- Коефіцієнт виробничої потужності основних засобів є оберненим до коефіцієнта зносу і являє собою показник відношення залишкової вартості основних засобів до їх первісної (відновлювальної) вартості;

- Коефіцієнт фізичного зносу основних засобів. Розраховується як відношення вартості, що амортизується, до первісної вартості;

- Коефіцієнт приросту основних засобів;

- Коефіцієнт механізації праці – показує частку працівників, засоби праці яких механізовані більш ніж на 50 % від загальної кількості працівників; - Продуктивність праці - показник середньої продуктивності праці суб'єкта господарювання, який розраховується як;

- фондоозброєність праці - відношення середньорічної вартості основних виробничих фондів до середньооблікової чисельності працівників підприємства;

- Коефіцієнт механізованої праці: показує частку часу, витраченого на механізовані роботи, у відсотках до загального робочого часу;

- Показник технічної озброєності праці розраховується як відношення середньорічної вартості активної частини основних виробничих фондів до середньооблікової чисельності працівників підприємства.

Інтенсивність відтворення основних засобів характеризується кількісною оцінкою оновлення та вибуття основних засобів.

- Коефіцієнт оновлення основних засобів

- Коефіцієнт вибуття основних засобів тощо.

Найважливішим узагальнюючим показником рівня використання основних засобів є фондоддача (ФВ), яка, за В. Андрійчуком, визначається як від-

ношення обсягу виробленої продукції у вартісному вираженні до середньорічної вартості основних засобів [1].

На рівень фондівдачі впливають специфічні фактори, пов'язані як зі зміною обсягів виробництва, так і з ефективністю використання основних засобів (особливо операційної частини).

Загалом про ефективність використання основних засобів свідчить той факт, що за тієї самої суми коштів збільшення обсягу випуску продукції призводить до зростання маси чистого прибутку.

Ефективність використання оборотних активів (коштів) має важливе значення, оскільки має значний вплив на ефективність використання всіх коштів, що акумулюються суб'єктом господарювання [54].

Ефективність використання оборотних активів (коштів) вимірюється їх оборотністю. Чим швидше оборотний актив проходить усі свої стадії, тим більший обсяг продукції може бути вироблений за рахунок більш ефективного використання оборотного активу [27].

Ми поділяємо думку Н. Притуляк, що коефіцієнт оборотності (Коб) – це кількість оборотів, здійснених оборотними активами за період, що аналізується, і визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості оборотних активів (фондів) [45].

Коефіцієнт завантаження (КЗ) - відношення середньорічної вартості оборотних активів (коштів) до чистого прибутку.

Оборотні активи (кошти) у відсотках до чистого доходу від реалізації.

Рентабельність - характеризує існуючий рівень відшкодування виробничих витрат, у тому числі оборотних активів.

Оборотність оборотного капіталу залежить від періоду його акцептування у виробничій та збутовій сферах. Оборотність коштів має широкий діапазон варіабельності, оскільки сильно відрізняється в різних галузях національної економіки.

Крім цих показників, Група також використовує показник рентабельності оборотних активів (коштів). Цей показник визначається відношенням прибутку

від реалізації товарів/продукції до залишку оборотних активів (коштів).

Наведені вище показники оборотності оборотних активів (коштів) взаємопов'язані між собою. Іншими словами, якщо в результаті розрахунку робиться висновок про прискорення оборотності оборотних активів (коштів), то такий висновок буде зроблений і для інших показників. Збільшення оборотності свідчить про прискорення оборотності оборотних активів (коштів). В аналізі показники оборотності оборотних активів (коштів) розраховують за декілька періодів, як в цілому, так і за окремими видами [40]. Прискорення оборотності оборотних активів (коштів) зменшує потребу в них і дозволяє підприємству вивільнити частину своїх оборотних коштів на загальноекономічні потреби (абсолютне вивільнення) або для подальшого виробництва (відносне вивільнення).

Крім того, покращення ринкової позиції передбачає стабільність у відносинах з покупцями та вибір форм розрахунків, які гарантують оплату і прискорюють завершення реалізації продукції та надходження коштів на рахунок підприємства. В цілому це сприяє покращенню фінансового стану підприємства, забезпеченню більш міцних ділових зв'язків та покращенню фінансової і платіжної дисципліни.

Управління активами суб'єктів господарювання є функцією фінансового менеджменту, але цей напрям фінансового менеджменту тривалий час ототожнювався з управлінням капіталом.

Активи суб'єкта господарювання поділяються на оборотні та необоротні. Оборотні активи - це частина майна суб'єкта господарювання, втілена в запасах, залишках грошових коштів, фінансових інвестиціях та розрахунках [57].

Характеризуючи активи як об'єкт контролю, слід враховувати особливості їх складових. Зокрема, необоротні активи - це немобільна частина майна суб'єкта господарювання, основна відмінність якої полягає в тому, що вони використовуються неодноразово в процесі господарської діяльності та частково амортизуються протягом кожного операційного циклу. Процес формування та управління необоротними активами вимагає врахування їх переваг та недоліків у порівнянні з оборотними активами.

Система управління ліквідними активами - це сукупність інструментів, методів і фінансово-економічних засобів дослідження та зміни взаємопов'язаних процесів формування і використання ліквідних активів (коштів) та складу, величини і структури джерел їх фінансування, шляхом виконання функцій управління з урахуванням низки факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, зокрема Це система колективних дій, свідомо організованих між суб'єктом та об'єктом управління з урахуванням їх взаємовпливу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що управління ліквідними активами є складним процесом. Його поточна складність залежить, зокрема, від різних видів активів (фондів), що формуються за рахунок оборотного капіталу, обсягу оборотного капіталу, що використовується в операційному процесі, прискорення оборотності капіталу та забезпечення належної платоспроможності суб'єкта господарювання. Ключовими питаннями в управлінні оборотними активами є управління дебіторською заборгованістю, запасами та грошовими коштами, а також визначення джерел фінансування.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Сучасний стан формування активів малих підприємств та оцінка його змін

Підприємство ХХХ, створене і діє відповідно до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів, на підставі рішень учасників товариства, є юридичною особою за законодавством України і користується всіма правами, наданими законом, у тому числі має печатку або штамп із своїм найменуванням Підприємство ХХХ. Метою діяльності ПрАТ є отримання прибутку шляхом задоволення потреб громадян, підприємств, установ та організацій у продукції, товарах і послугах, що виробляються та надаються в межах видів діяльності, визначених Статутом.

Для того, щоб проаналізувати фінансовий стан підприємства «Вознесенськ Облремсервіс», необхідно розглянути ряд показників, що характеризують стан майна, фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, фінансових результатів та рентабельності, ділової активності підприємства, дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. Ці показники розраховуються на основі інформації з річної фінансової звітності (додатки: А, Б і В).

Важливим елементом аналізу фінансового стану підприємства є визначення джерел формування капіталу підприємства (табл. 2.1, додаток Г).

Дані таблиці 2.1 підтверджують той факт, що загальний капітал Підприємство ХХХ у 2021-2022 роках збільшиться на 2501,6 тис. грн (10,2 %). Таке зростання зумовлене переважно збільшенням боргу підприємства: протягом 2021-2022 років капітал продовжив збільшуватися на 1574,4 тис. грн (5,8 %). Як показано на рис. 2.1, ці збільшення збільшили власний капітал та зобов'язання підприємства на 735,3 тис. грн та 839,1 тис. грн відповідно.

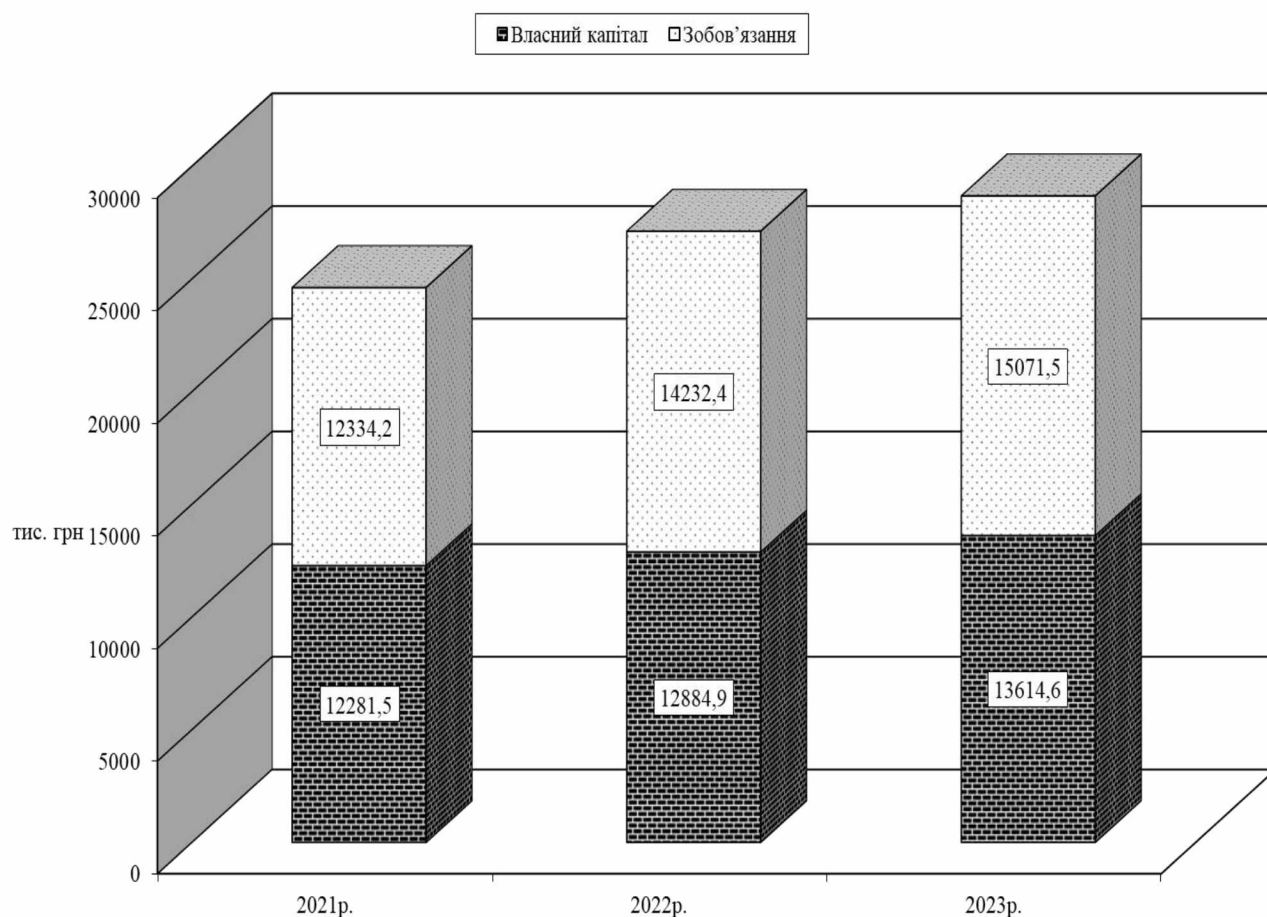

Рис. 2.1. Динаміка зміни обсягів окремих видів пасивів Підприємство ХХХ за 2021 – 2023 рр., тис. грн

Фінансова стійкість Підприємство ХХХ, як і інших суб'єктів господарювання, залежить від розподілу його активів та джерел формування капіталу, що характеризується насамперед співвідношенням власного та позикового капіталу.

Проведені розрахунки (табл. 2.2, додаток Г) показують, що раніше досить середній рівень фінансової стійкості Підприємство ХХХ з точки зору структури джерел формування капіталу в цілому знизився. Так, фактичне значення коефіцієнта автономії свідчить про те, що на кінець 2023 року частка власного капіталу у валюті балансу становила 47,5 %, що на 2,4 в.п. нижче, ніж у 2021 році. За останні три роки коефіцієнт співвідношення позикового та власного капіталу збільшився з 0,501 до 0,525 відповідно, що підтверджує наявність досить високого рівня боргової залежності.

Крім того, динаміку показників фінансової стійкості можна побачити в розрахунках, наведених у табл. 2.3 (додаток Е).

Виходячи з розрахунків, наведених у табл. 2.3, звертає на себе увагу той факт, що запаси Підприємство ХХХ та його власний оборотний капітал одночасно зростають у 2021-2022 роках, тоді як відповідний їм оборотний капітал одночасно зменшується у 2023 році. Однак, як графічно показано на рис. 2.2, навіть цей факт не покращив фінансову стійкість підприємства, яке перебуває в кризовому стані протягом останніх трьох років.

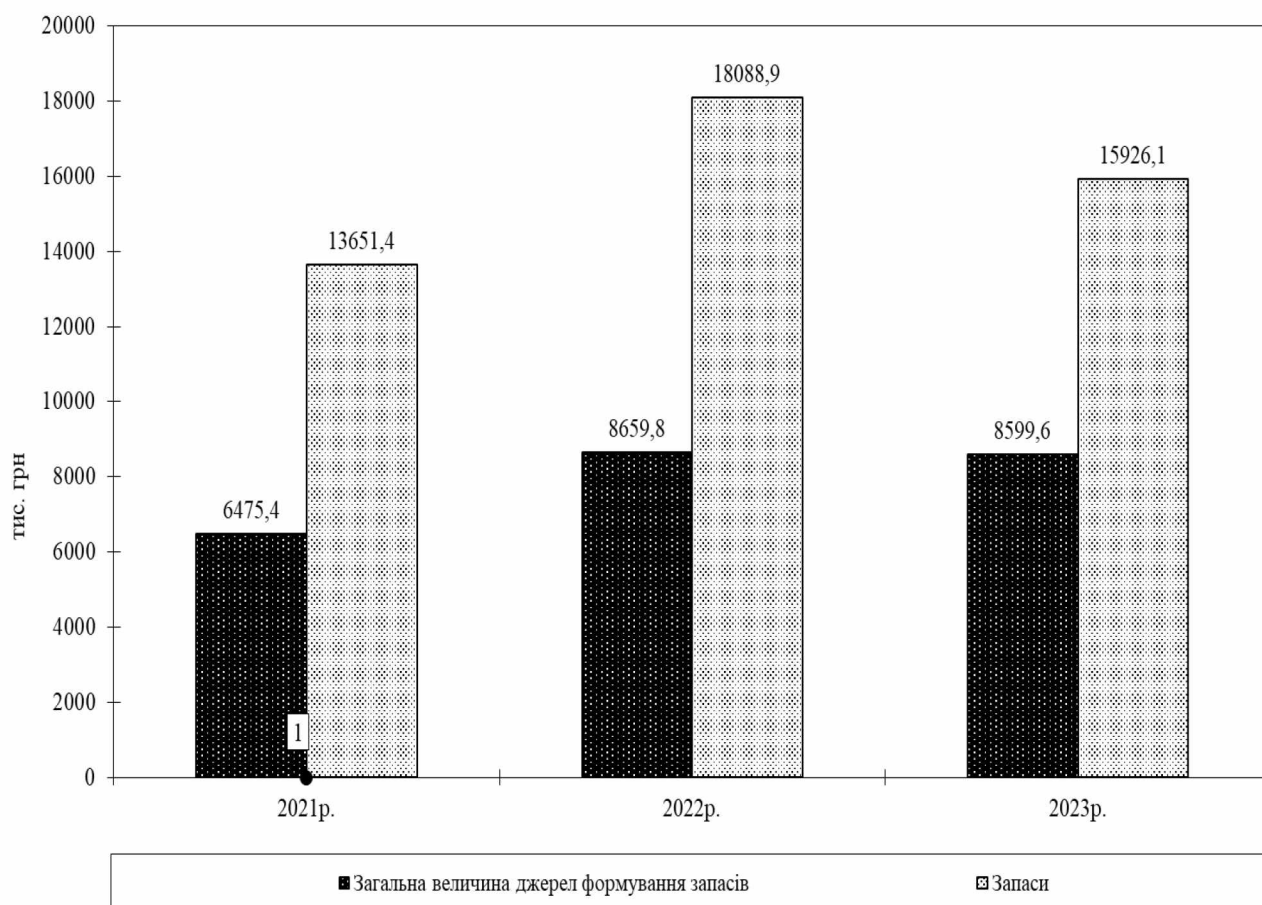

Рис. 2.2. Динаміка зміни обсягів запасів Підприємство ХХХ та джерел їх покриття за 2021 – 2023 рр., тис. грн

Ліквідність Підприємство ХХХ, як і інших суб'єктів господарювання, - це його здатність швидко реалізувати свої активи та отримати грошові кошти для погашення своїх зобов'язань. Рівень ліквідності активів пов'язаний з часом, необхідним для перетворення активів у грошові кошти (табл.

2.4, додаток Ж).

Аналіз даних табл. 2.4 свідчить про нестабільність платоспроможності Підприємство ХХХ протягом останніх трьох років. Так, у 2021-2023 роках високоліквідні активи не могли покрити найбільш термінові зобов'язання. Водночас слід зазначити, що (за винятком 2021 року) середньоліквідних активів не вистачало для покриття середньоліквідних активів, а довгострокових зобов'язань у Підприємство ХХХ взагалі не було. Рис. 2.3 доповнює цей висновок.

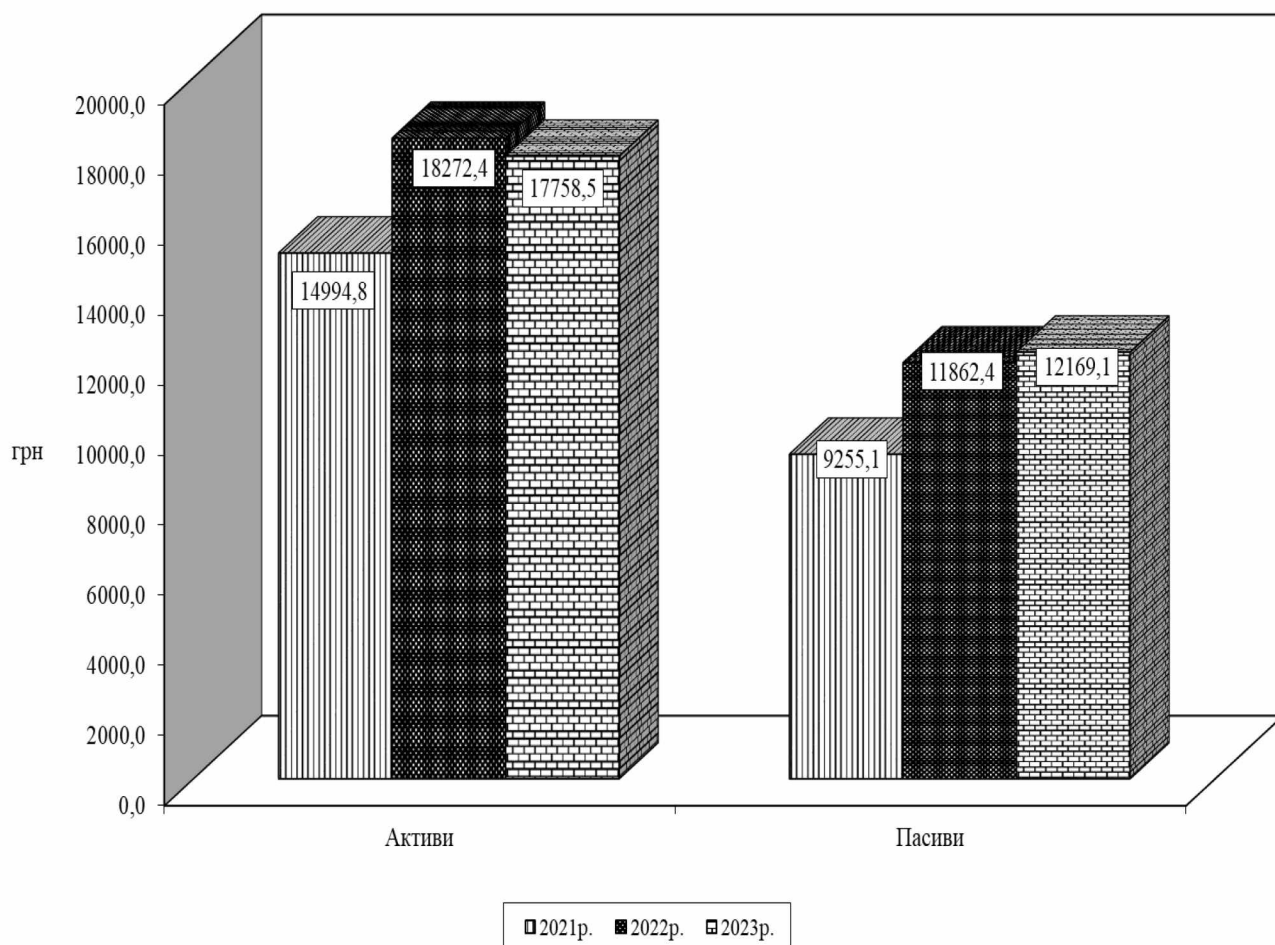

Рис. 2.3. Динаміка обсягів активів та пасивів Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр., тис. грн

З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що випливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати (табл. 2.5).

Відносні показники оцінки платоспроможності Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Нормативне значення	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.	Відхилення (+,-) 2023 р. від 2022 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,013	0,001	0,026	$\geq 0,2$	-0,012	0,025
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,145	0,015	0,151	$\geq 0,7$	-0,130	0,135
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,620	1,540	1,459	$\geq 1,0$	-0,080	-0,081

Результати розрахунків, наведені в таблиці вище, свідчать про те, що всі показники ліквідності Підприємство ХХХ протягом аналізованого періоду 2021-2023 рр. залишалися в цілому позитивними (особливо в останні два роки). Водночас, необхідно наголосити на дотриманні критеріїв щодо коефіцієнту загальної ліквідності, значення якого не було стабільним впродовж жодного з останніх трьох років, що наочно підтверджено на рис. 2.4 (додаток Н).

Оцінка фінансових результатів є одним з найважливіших напрямків оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємства (табл. 2.6, додаток И). Результати такої оцінки свідчать про негативну фазу нестабільних фінансових результатів за останні три роки в діяльності Підприємство ХХХ сума чистого прибутку за 2021-2022 рр. зменшилася з 1281,4 тис. грн до 597,8 тис. грн, тобто зменшився більш ніж удвічі. Як показано на рисунку 2.5, у наступному, 2023 році, ситуація покращилася і чистий прибуток збільшився майже на 20% до 704,1 тис. грн.

Загалом аналіз фінансового стану компанії свідчить про його нестабільність за окремими показниками. Тому компанії варто звернути увагу на вирішення поточних проблем та розвиток позитивних тенденцій, зокрема забезпечення своєчасних розрахунків з працівниками та державою.

Активи – це різні види фінансово-економічних ресурсів підприємства для використання в його господарській діяльності, які формуються для досягнення конкретних цілей і реалізації стратегії економічного розвитку та характеризу-

ють основу його економічного потенціалу. Загально визнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному спрямуванню та масштабам його діяльності.

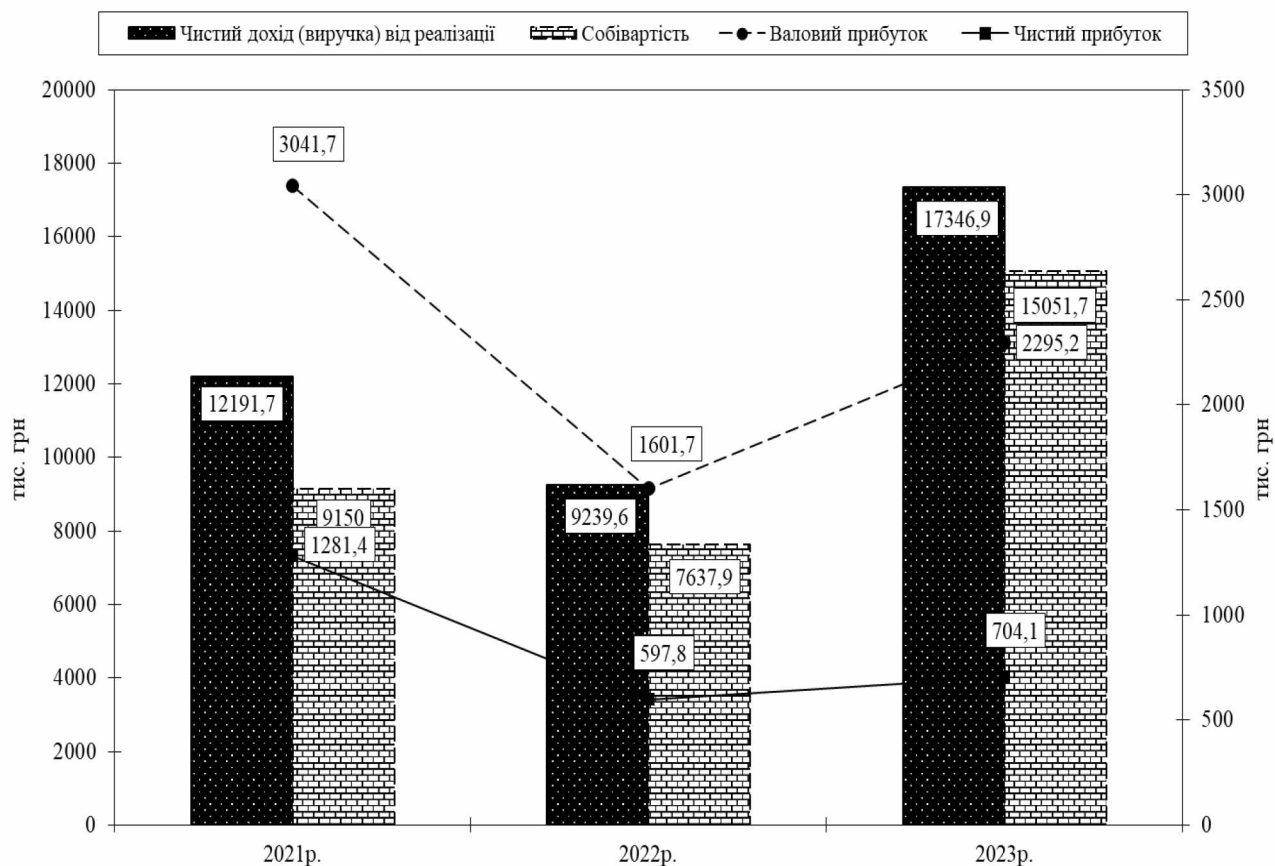

Рис. 2.5. Динаміка окремих показників оцінки фінансових результатів діяльності Підприємство ХХХ за 2021 – 2023 рр.

Важливим елементом загальної оцінки активів Підприємство ХХХ є аналіз майнового стану з використанням методів горизонтального та вертикального аналізу, а також розрахунок структурних та динамічних показників на основі даних балансу (табл. 2.7, додаток К).

Розраховані в табл. 2.7 дані свідчать, що майновий потенціал підприємств загалом змінився в позитивному напрямі. Так, за період з 2021 по 2023 рік загальна вартість майна Підприємство ХХХ зросла з 24615,7 тис. грн до 28686,1 тис. грн. Таке зростання було забезпечене одночасним збільшенням (з протилежним рухом у різні періоди) як необоротних, так і оборотних активів підприємства, тоді як необоротні активи неухильно зменшувалися, що наочно показу-

но на рис. 2.6.

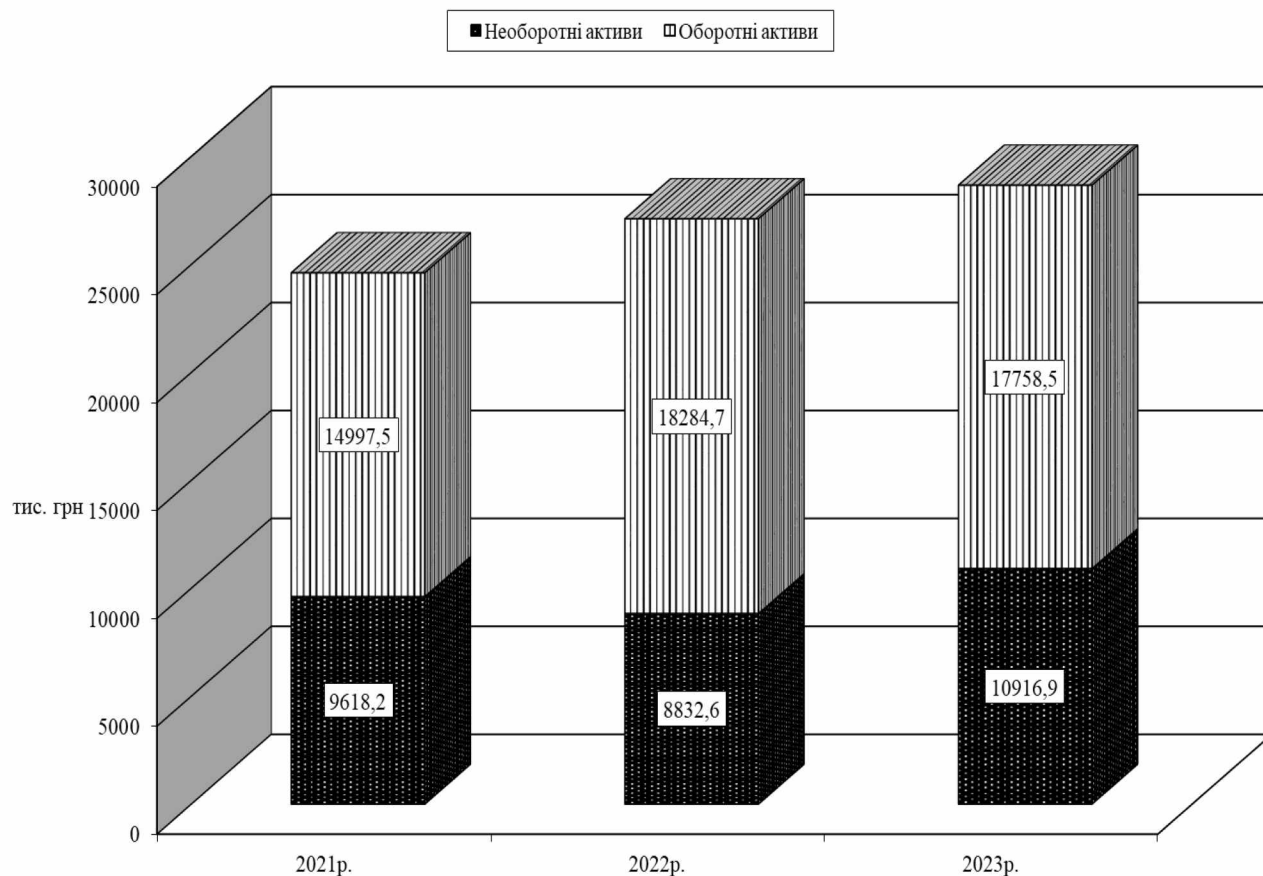

Рис. 2.6. Динаміка зміни обсягів окремих видів активів Підприємство ХХХ за 2021 – 2023 рр., тис. грн

Розглянуті вище класифікації активів потребують детального дослідження в контексті господарської діяльності Підприємство ХХХ (табл. 2.8, додаток Л).

Результати, наведені в табл. 2.8, дають підстави говорити про різні підходи до поділу активів підприємства. Зокрема, за характером обороту активи Підприємство ХХХ поділяються на необоротні та оборотні, що демонструє нестабільну тенденцію протягом досліджуваного періоду: абсолютна величина оборотних активів за період з 2021 по 2021 рік зросла на 3274,9 тис. грн, тоді як необоротні активи збільшилися на зменшилися на 785,6 тис. грн, а їх частка у структурі активів підприємства скоротилася на 6,5 %. У наступні два роки необоротні активи збільшилися на 2084,3 тис. грн, а оборотні зменшилися на 513,9 тис. грн. Необоротні активи зазвичай поділяються на основні засоби та

нематеріальні активи; у період 2021-2023 років у Підприємство ХХХ були в наявності лише основні засоби.

Необоротні активи, які є предметом дослідження даної кваліфікаційної роботи, відображаються в балансах підприємств, зокрема в багатьох об'єктах основних засобів та довгострокових біологічних активів. Цей факт вимагає подальших досліджень у напрямку оцінки складових необоротних активів, наявних на підприємствах протягом періоду, охопленого дослідженням (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Склад, структура та динаміка обсягів окремих видів необоротних активів Підприємство ХХХ 2021 – 2023 рр.”

Необоротні активи	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+,-), 2023 р. від 2021 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Основні засоби	9442,4	98,2	8658,1	98,0	10758,5	98,5	+1316,1	+0,3
Довгострокові біологічні активи	175,8	1,8	174,5	2,0	158,4	1,5	-17,4	-0,3
Всього	9618,2	100,0	8832,6	100,0	10916,9	100,0	+1298,7	X

*за залишковою вартістю станом на кінець року

Розрахунки, наведені в таблиці 2.9, показують, що як загальна вартість необоротних активів Підприємство ХХХ, так і їх основної складової - основних засобів - протягом останніх трьох років змінювалася в позитивній динаміці. Оцінюючи існуючий склад необоротних активів, слід зазначити, що основні засоби займають домінуючу позицію, певну питому вагу мають довгострокові біологічні активи, що проілюстровано на рис. 2.7 (додаток М).

Стан і використання основних виробничих фондів є важливим фактором підвищення ефективності діяльності підприємства. Процес оцінки та аналізу основних засобів передбачає насамперед оцінку рівня їх наявності, складу і структури, а також їх характеру і впливу на характеристики виробничого процесу, технологію, рівень і нормативи організації праці, методи організації виробництва тощо. Порівняння відносних змін вартості основних засобів дає змогу

зробити висновки про загальні тенденції зміни кількості та структури основних засобів підприємства, а також про адекватність існуючої структури (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Склад, структура та динаміка обсягів основних засобів

Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

(за залишковою вартістю, станом на кінець року)

Основні засоби	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+,-), тис. грн	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	2022 р. від 2021 р.	2023 р. від 2022 р.
Земельні ділянки	18,9	0,2	17,3	0,2	21,5	0,2	-1,6	4,2
Будинки, споруди та передавальні пристрої	1340,8	14,2	1099,6	12,7	1280,3	11,9	-241,2	180,7
Машини і обладнання	5136,7	54,4	4536,8	52,4	5303,9	49,3	-599,8	767,1
Транспортні засоби	2747,7	29,1	2805,2	32,4	3894,6	36,2	57,5	1089,4
Інструменти, прилади, інвентар	198,3	2,1	199,1	2,3	258,2	2,4	0,8	59,1
Всього	9442,4	100	8658,1	100	10758,5	100,0	-784,3	+2100,4

Аналітичні розрахунки, наведені в табл. 2.10, доводять, що баланс основних засобів Підприємство ХХХ протягом досліджуваного періоду змінювався нестабільно: у 2021-2022 роках загальна сума зменшилася на 37784,3 тис. грн, а в наступні два роки зросла на 2100,4 тис. грн. Найвпливовішим фактором такої нестабільної тенденції стало зменшення розміру машин та обладнання, будівель, споруд та установок (2021-2022 рр.), тоді як у наступному році (2022-2023 рр.) основні засоби всіх видів, наявні у підприємств, зросли.

Водночас слід зазначити, що у складі окремих видів основних засобів на Підприємство ХХХ відбулися невизначені структурні зміни, оскільки темпи зміни їхньої кількості майже не відрізняються. Так, за період 2021-2023 рр. спостерігається загальне збільшення питомої ваги транспортних засобів, інструментів, обладнання та інвентарю, в той час як питома вага машин та обладнання і будівель та споруд за цей же період зменшилась. Ці зміни та інші тенденції у структурі основних засобів можна побачити на рис. 2.8.

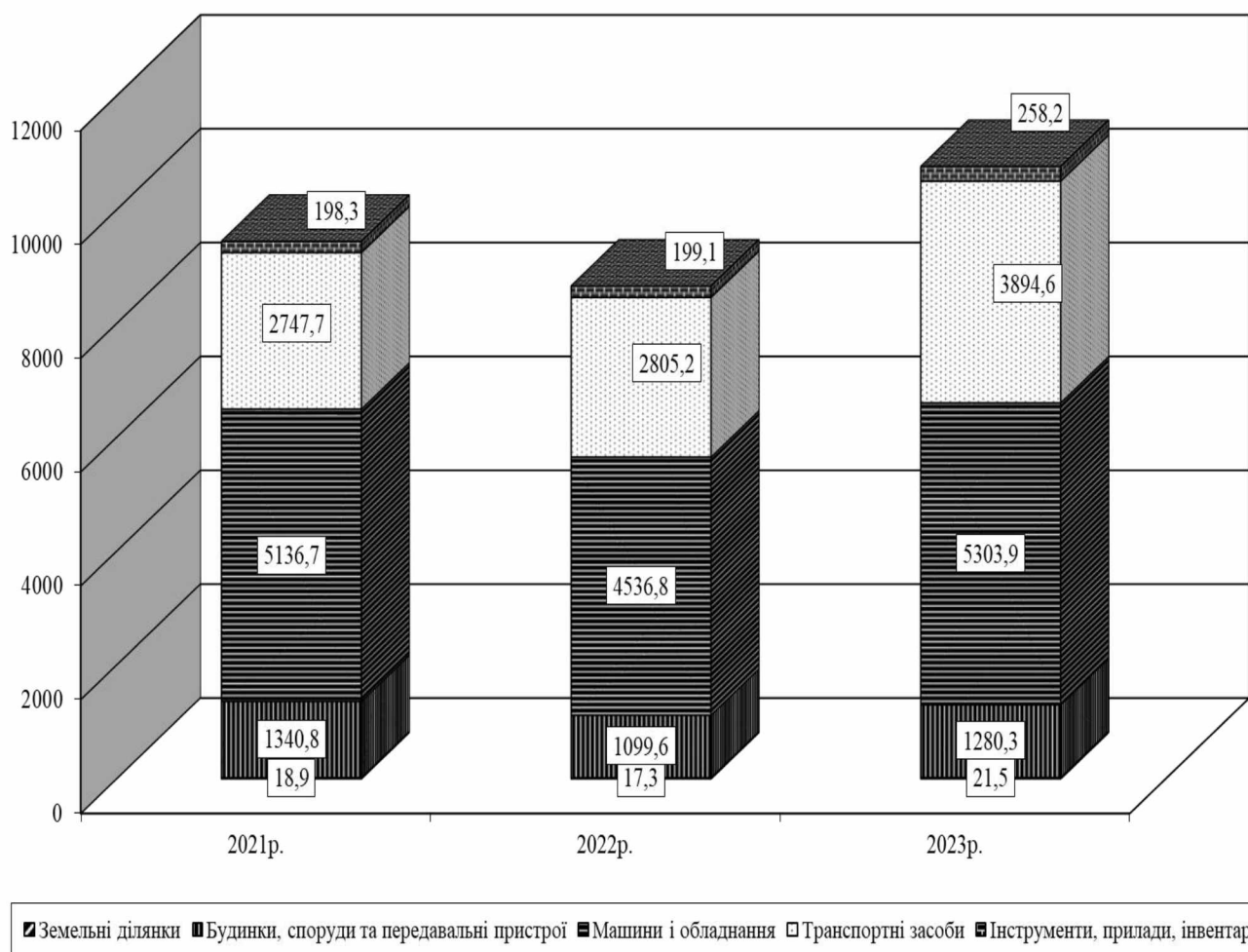

Рис. 2.8. Склад та динаміка зміни обсягів окремих видів основних засобів
Підприємство ХХХ за 2021 – 2023 рр., тис. грн

Дослідження стану основних засобів необхідно проводити на основі аналітичної оцінки групи показників, таких як коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт придатності основних засобів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів та коефіцієнт надходження основних засобів.

Поряд з показниками функціонального стану існує низка показників, які характеризують забезпеченість підприємств основними засобами. Це, зокрема, коефіцієнти фондомісткості, фондоозброєності, фондозабезпеченості та реальної вартості основних виробничих фондів в активах підприємства (табл. 2.11).

Динаміка показників забезпеченості основними засобами

Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+;-), тис. грн	
				2022 р. від 2021 р.	2023 р. від 2022 р.
Середньорічна вартість майна, тис. грн	9802,7	9225,4	9874,4	-577,3	649,0
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	9629,1	9050,3	9708,3	-578,8	658,0
Вартість виробленої продукції, тис. грн	9150,0	7637,9	15151,7	-1512,1	7513,8
Середньооблікова чисельність найманих працівників, чол	16	16	15	0	-1
Площа сільськогосподарських угідь, га	510,8608	544,2784	555,9438	33,4176	11,6654
Фондомісткість, грн	1,05	1,18	0,64	0,13	-0,54
Фондоозброєність, тис. грн/чол	601,8	565,6	647,2	-36,2	81,6
Фондозабезпеченість, тис. грн/га	18,8	16,6	17,5	-2,2	0,9
Коефіцієнт реальної вартості ос- новних засобів у майні	0,982	0,981	0,983	-0,001	0,002

Розрахунки в табл. 2.11 показують, що фондомісткість Підприємство ХХХ у 2022 році порівняно з 2021 роком зросла на 0,13 в.п. - з 1,05 грн до 1,18 грн, а в наступні два роки, навпаки, знизилася на 0,54 в.п. до € підстави вважати, що він став 0,64 грн. Причиною такої зміни є одночасна зміна вартості продукції підприємств та залишкової вартості основних засобів. Так, якщо у 2021-2022 роках середньорічна вартість основних засобів та вартість виробленої продукції зменшувалися одночасно, але вартість останньої зменшилася більш суттєво, то приріст вартості виробленої продукції був значно більшим у наступні два роки, коли зростали обидва показники.

Водночас слід зазначити, що рівень фондоозброєності підприємств знизився з 601,8 тис. грн до 565,6 тис. грн у 2021-2022 роках, а у 2023 році вже зріс до 647,2 тис. грн на одного працівника. Це можна пояснити вищезазначеними змінами у вартості основних засобів та зменшенням кількості працівників у Підприємство ХХХ у 2023 році, яка до цього часу була стабільною Збільшення

площі сільськогосподарських угідь між 2021 та 2023 роками загалом є незначним, як і аналогічні тенденції у вартості основних засобів. Внаслідок цієї тенденції рівень фондозабезпеченості підприємства знизився з 18,8 тис. грн на гектар сільськогосподарських угідь у 2021 році до 17,5 тис. грн на гектар у 2022 році. (додаток Н).

Загалом, з вищезазначеного можна зробити такі висновки: структура основних засобів підприємств є досить стабільною, в якій домінуючу роль відіграють машини та транспортні засоби. Водночас проблема формування оптимального співвідношення показників стану та наявності основних засобів залишається значущою.

Виходячи з класифікації оборотних активів, розглянутої в попередньому розділі, та загального обсягу оборотних активів, визначеного вище, необхідно детально розглянути оборотні активи в розрізі господарської діяльності Підприємство ХХХ (табл. 2.12, додаток Р).

Розрахунки, наведені в табл. 2.12, показують, що у структурі ліквідних активів Підприємство ХХХ у 2021-2023 рр. переважають ліквідні активи в матеріальній формі. Частка ліквідних активів у грошовій та розрахунковій формах становила менше 10,3% від загального обсягу ліквідних активів підприємства. Відповідно до критерію поділу за сферою розміщення на підприємствах протягом останніх трьох років відносна частка ліквідних активів, розміщених у виробничій сфері, у 2021-2022 роках зростає, тоді як у наступні два роки зменшується (зберігаючи домінуючий вплив, але не значний) Підприємство ХХХ. Щодо джерел формування ліквідних активів Підприємство ХХХ, то слід зазначити, що у 2021-2023 роках позикове джерело ліквідних активів буде суттєво домінувати, а власне джерело становитиме менше третини від загального обсягу. Оцінюючи активи з точки зору ліквідності, слід зазначити, що у 2021-2022 роках відбудеться зменшення активів високої та середньої ліквідності компанії з відповідним збільшенням низьколіквідних активів, а у 2022-2023 роках ця тенденція зміниться на протилежну (рис. 2.10).

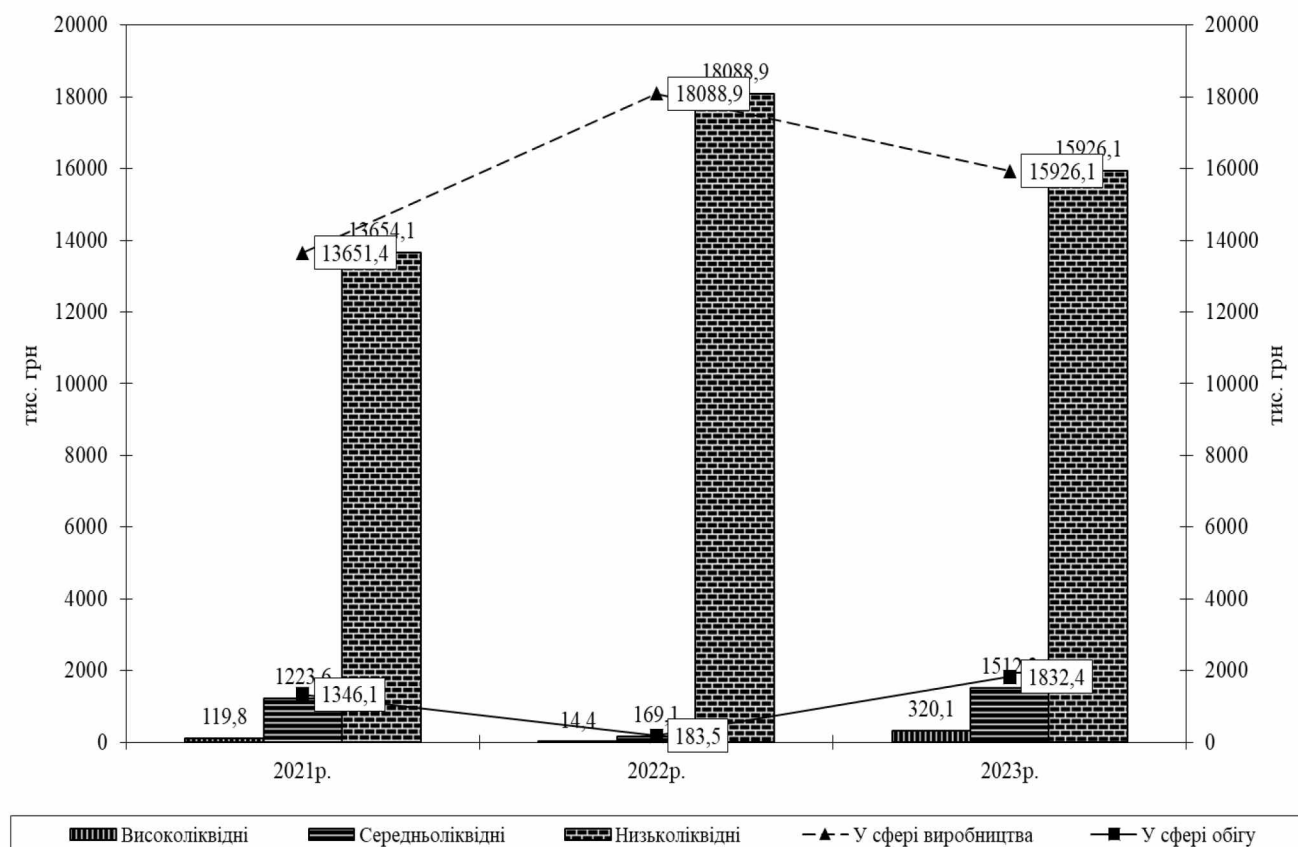

Рис. 2.10. Склад та динаміка оборотних активів Підприємство ХХХ, за джерелами формування та формою, 2021 – 2023 рр., тис. грн

Обсяги сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотні активи потребують дослідження в розрізі окремих складових за період останніх трьох років (табл. 2.13).

Виходячи з даних табл. 2.13 можна зробити висновок, що загальна величина оборотних активів Підприємство ХХХ за досліджуваний період 2021 – 2023 рр. зросла на 2760,6 тис. грн, або на 18,4 %. Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, приростом обсягів виробничих запасів (більше ніж в чотири рази), а також зростанням дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, грошових коштів та їх еквівалентів. Одночасно слід відмітити за останні три роки зменшення величини готової продукції, поточних біологічних активів та іншої дебіторської заборгованості.

Підсумовуючи здійснене дослідження слід наголосити на тому фактові, що саме своєчасне дослідження існуючих тенденцій дозволяє оперативно реа-

увати на зміни в складі і структурі активів підприємства та джерел його формування шляхом обґрунтування комплексу заходів щодо поліпшення, як майнового потенціалу, так і в цілому фінансового стану підприємства.

Таблиця 2.13

Склад, структура та динаміка оборотних активів ПрАТ „Вознесенськ облплемсервіс”, 2021 – 2023 рр., (станом на кінець року)

Види оборотних активів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+,-) 2023 р. від 2021 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсолютне, грн	відносне, %
Виробничі запаси	2064,4	13,8	453,6	2,5	8658,6	48,7	6594,2	в 4,2 р
Готова продукція	6877,5	45,9	7491,3	41,0	4411,5	24,8	-2466,0	-35,9
Поточні біологічні активи	4709,5	31,4	10144	55,5	2856,0	16,1	-1853,5	-39,4
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	479	3,2	9,1	0,0	1419,8	8,0	940,8	196,4
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-	0,0	14,6	0,1	79,6	0,4	79,6	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	744,6	5,0	145,4	0,8	12,9	0,1	-731,7	-98,3
Грошові кошти та їх еквіваленти	119,8	0,8	14,4	0,1	320,1	1,8	200,3	167,2
Витрати майбутніх періодів	2,7	0,0	6,7	0,0	10,7	0,1	8,0	296,3
Разом	14997,5	100,0	18272,4	100,0	17758,1	100,0	2760,6	18,4

2.2. Аналіз досягнутого рівня ефективності використання активів підприємства

На сьогоднішній день теоретично доведено та підтверджено на практиці, що стабільне зростання фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання значною мірою залежить від рівня ефективності використання та раціональності розміщення активів.

Ефективність використання основних засобів залежить від належного ви-

користання певних машин та обладнання, своєчасного проведення ремонтів, кількості виробленої продукції та багатьох інших факторів, які, в свою чергу, впливають на продуктивність праці, об'єкти виробництва та кінцеві результати діяльності підприємства на конкретному підприємстві. Водночас аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві дозволяє виявити основні недоліки стратегії формування та використання основних засобів, які необхідно врахувати при обґрунтуванні напрямів її вдосконалення в наступному звітному періоді.

До показників, що характеризують ефективність використання основних засобів, належать фондоддача, прибутковість основних засобів та рентабельність основних засобів (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динамка показників оцінки ефективності використання основних засобів у Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.	Відхилення (+,-) 2023 р. від 2022 р.
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	9629,1	9050,3	9708,3	-578,8	658,0
Вартість виробленої продукції, тис. грн	9150	7637,9	15151,7	-1512,1	7513,8
Загальний прибуток від звичайної діяльності, тис. грн	2270,9	974,6	1227,6	-1296,3	253,0
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	1281,4	603,3	704,1	-678,1	100,8
Фондоддача, грн	0,95	0,84	1,56	-0,11	+0,72
Прибутковість (збитковість) основних засобів, грн	0,24	0,11	0,12	-0,13	+0,01
Рентабельність (збитковість) основних засобів, %	13,3	6,7	7,3	-6,6	+0,6

Розглядаючи показники, представлені в табл. 2.14, можна сказати, що за динамікою показників фондоддачі з 2021 по 2023 рік ефективність використання основних засобів Підприємство ХХХ загалом підвищилася. Це означає, що на кінець 2023 року підприємство виробляло 1,56 грн власної продукції на кожну 1 грн основних засобів, вкладених у виробничий процес; варто додати,

що у 2022 році через воєнний стан та спричинену ним економічну кризу цей показник становив 84 копійки.

Зростання цього показника у 2021-2023 роках, особливо в останні два роки, пояснюється вищими темпами зростання собівартості продукції порівняно зі зростанням середньорічної залишкової вартості основних засобів.

Через схожі тенденції у рівні валових та чистих збитків підприємств рівень рентабельності Підприємство ХХХ та рентабельності використання основних засобів у 2021-2022 роках зменшиться на 0,13 грн. та 6,6% відповідно, а у наступні два роки навпаки - на 0,01 грн. та 0. Вони зростуть на 6 відсотків. Динаміка показників, які комплексно характеризують рівень ефективності використання основних засобів, показана на рис. 2.11.

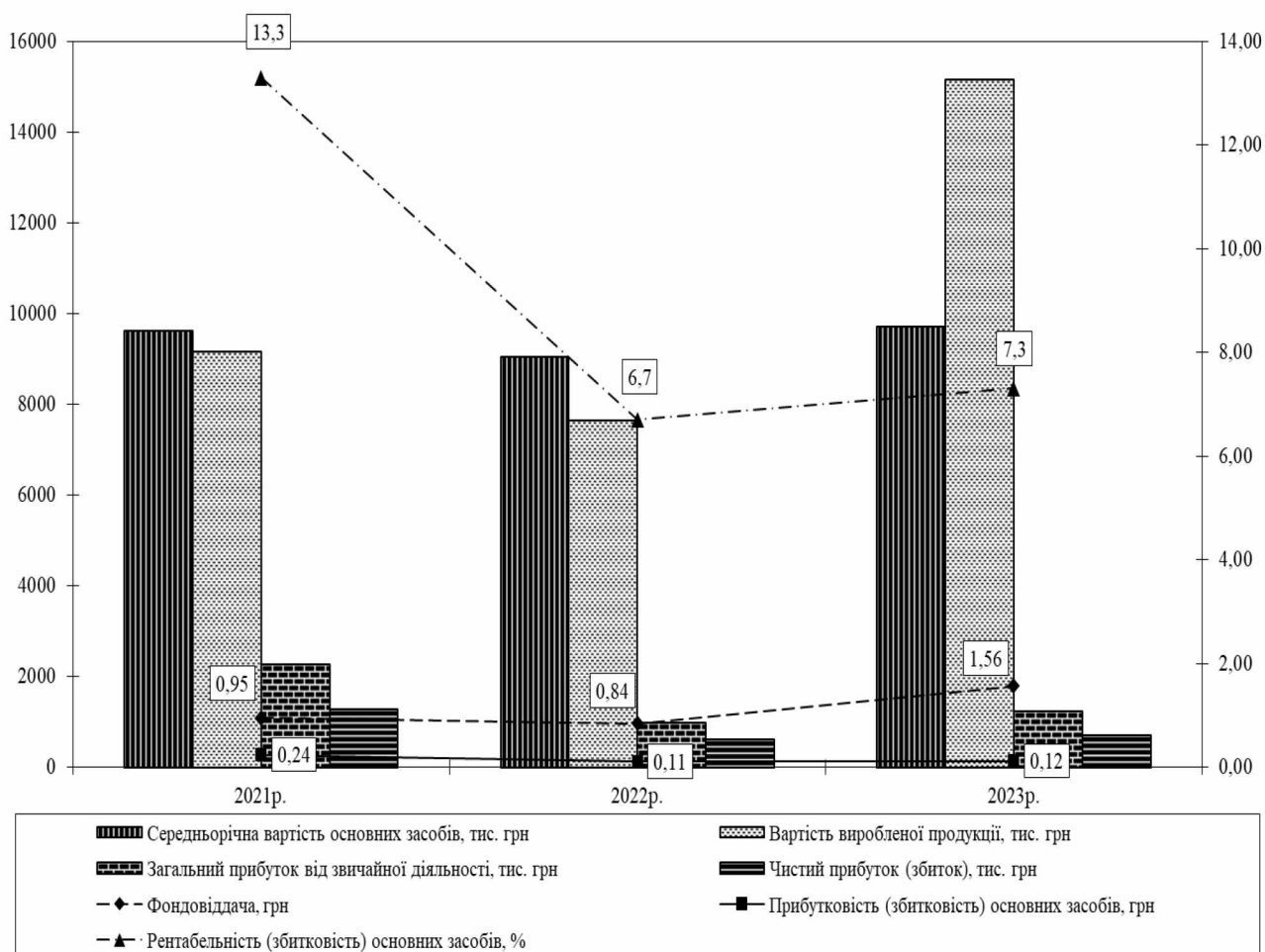

Рис. 2.11. Динаміка рівня показників ефективності використання основних засобів Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Загалом, аналіз ефективності використання основних засобів у Підприємство ХХХ за останні три роки свідчить про те, що використання основних засобів на цьому підприємстві є стабільно неефективним. Однак, незважаючи на складні фінансово-економічні умови, це підприємство повинно знаходити зовнішні та внутрішні резерви для збільшення своїх основних засобів.

Воно повинно знайти як зовнішні, так і внутрішні резерви для підвищення ефективності використання наявних основних засобів.

Прискорення оборотності оборотних активів допомагає вивільнити частину активів з обороту. Ця оборотність розраховується шляхом множення фактичного щоденного обороту на кількість днів, необхідних для прискорення оборотності оборотних активів.

Активи мають як абсолютну, так і відносну вивільнення. Більш детальний аналіз рівня ефективності використання активів на підприємстві, в тому числі оборотних активів, можливий за допомогою розрахунку комплексу показників, що визначають рівень його (підприємства) ділової активності (табл. 2.15).

Розрахунки, наведені в табл. 2.15, показують, що показники, які оцінюють ділову активність Підприємство ХХХ у 2021-2022 рр., мають загалом негативну тенденцію. Негативним є те, що оборотність оборотних активів загалом та запасів зокрема зростає на 230 та 2227 днів відповідно. Протягом наступних двох років ситуація змінилася кардинально протилежним чином. Ділова активність підприємства зростає за всіма показниками оборотності оборотних активів. Як наслідок, оборотність усіх наявних оборотних активів зменшилася, а тривалість операційного циклу скоротилася з 648 до 374 днів.

На фоні кризових процесів ці зміни пояснюються вже згаданою різницею між темпами зміни середньорічної вартості активів та темпами зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (рис. 2.12, додаток Р).

У ході аналізу показників оборотності оборотних активів досліджувалися декілька періодів, як в цілому, так і в розрізі окремих видів. Загальний аналіз оборотності оборотних активів представлено за даними табл. 2.16.

Показники оцінки ефективності використання оборотних активів
Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+;-)			
				2022 р. від 2021 р.		2023 р. від 2022 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Коефіцієнт обертання активів	0,509	0,357	0,622	-0,152	X	0,265	X
Тривалість одного обороту активів, днів	707	1008	579	301	42,5	-429	-42,5
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,862	0,555	0,963	-0,306	X	0,407	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	418	648	374	230	55,2	-274	-42,3
Коефіцієнт обертання запасів	0,921	0,582	1,020	-0,338	X	0,438	X
Тривалість одного обороту запасів, днів	391	618	353	227	58,1	-265	-42,9
Коефіцієнт обертання коштів у розрахунках	13,577	12,058	17,210	-1,474	X	5,108	X
Тривалість одного обороту коштів у розрахунках, днів	27	30	21	3	12,2	-9	-29,7
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	16,368	13,269	20,634	-3,099	X	7,365	X
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	22	27	17	5	23,4	-10	-35,7
Тривалість операційного циклу, днів	418	648	374	231	55,2	-274	-42,3

Дані, отримані в табл. 2.15, підтверджують, що чистий дохід від реалізації продукції (товарів, продукції, послуг) підприємства та середньорічні темпи зміни вартості оборотних активів Підприємство ХХХ в цілому є схожими.

Отже, згідно з використаним у цій таблиці ланцюговим методом, аналізуючи зміни обсягів досліджуваних показників за останні роки, у період 2021-2022 рр. чистий прибуток зменшився на 2952,1 тис. грн (24,2%), тоді як середньорічна сума оборотних активів збільшилася на 2489,7 тис. грн (17,6%). На-

ступного року чистий прибуток компанії різко збільшився, приріст склав 8107,3 тис. грн (87,7%), тоді як приріст оборотних активів становив лише 1380,5 тис. грн (8,3%).

Таблиця 2.16

Показники оцінки оборотності оборотних активів Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	12191,7	9239,6	17346,9	-2952,1	-24,2	8107,3	87,7
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	14145,3	16635,0	18015,5	2489,7	17,6	1380,5	8,3
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,862	0,555	0,963	-0,306	X	0,407	X
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	1,160	1,800	1,039	0,640	X	-0,762	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	418	648	374	230	55,2	-274	-42,3
в т. ч. за рахунок:							
- середньорічної вартості оборотних активів	X	X	X	74	X	-648	X
- чистого доходу (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	X	X	X	156	X	374	X

Ці зміни призвели до взаємопов'язаних тенденцій в оборотності та використанні оборотних активів у Підприємство ХХХ. Зокрема, у період з 2021 по 2022 рік коефіцієнт оборотності оборотних активів зменшився на 0,306, тоді як у наступні два роки він суттєво збільшився на 0,407 у протилежному напрямку. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження протягом досліджуваного періоду була зворотною, як показано на рис. 2.13.

Наведені вище дослідження дають підстави стверджувати, що зміна чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та зміна

середньорічної вартості оборотних активів у кожному році мають неоднаковий вплив на зміну рівня оборотності оборотних активів.

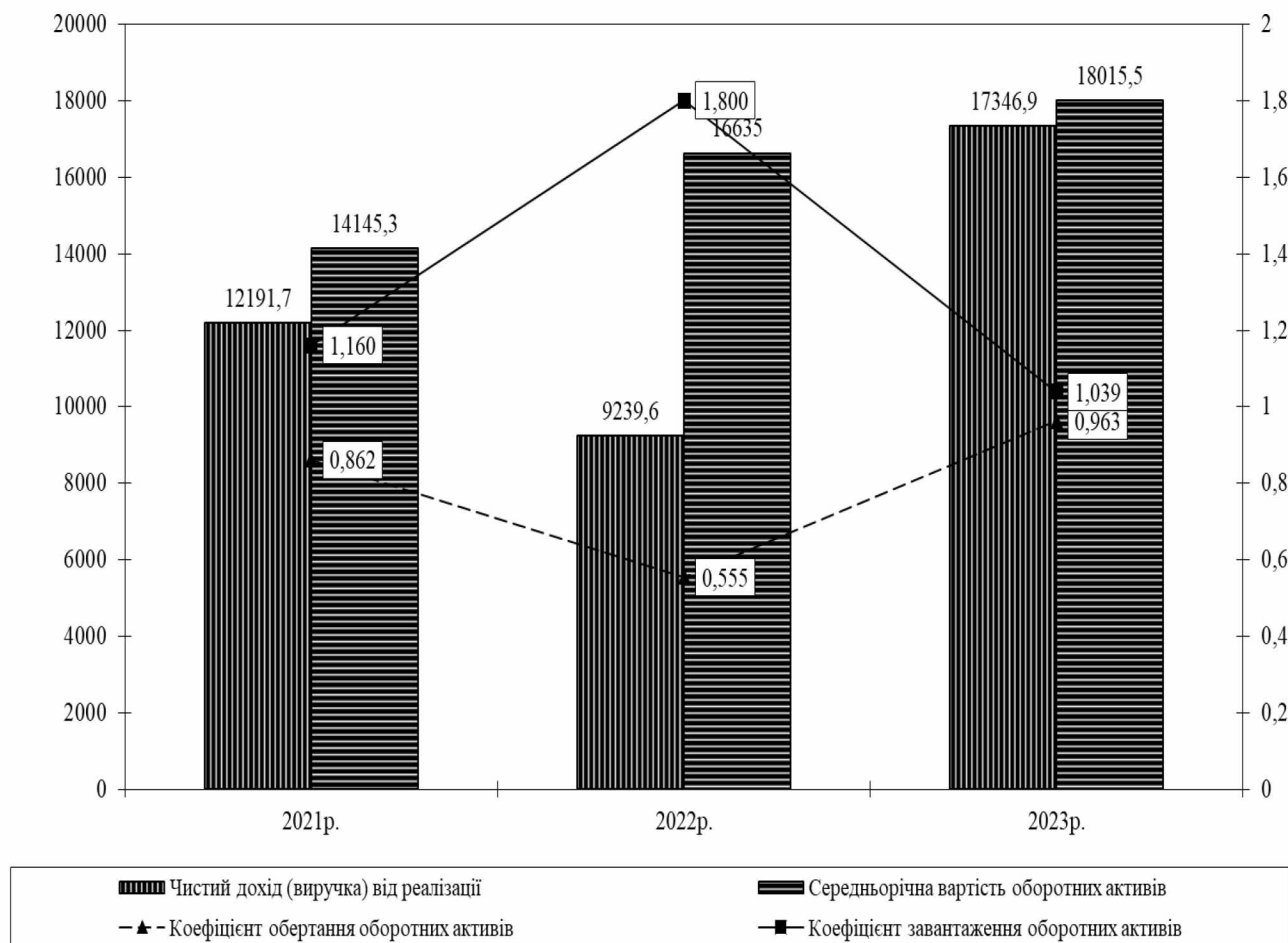

Рис. 2.13. Динаміка показників ефективності використання оборотних активів
Підприємство ХХХ, 2021 – 2023 рр.

Можна стверджувати, що на зміну рівня оборотності оборотних активів неоднаково впливають зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та зміни середньорічної вартості оборотних активів у кожному році.

Загалом про ефективне використання оборотних активів можна говорити лише за умови одночасного зростання показників стану ліквідних активів підприємств у динаміці та показників ефективності їх використання і здатності підприємств погашати борги за рахунок власних коштів та уникати необґрунтованих претензій і зобов'язань.

Звичайно, це не означає, що підприємства повинні зосередитися на формуванні ліквідних активів. Навпаки, вони повинні формувати оптимальну структуру оборотного капіталу після ретельного дослідження факторів, які можуть вплинути на ефективність використання оборотного капіталу, та забезпечувати раціональне використання оборотного капіталу з точки зору виробництва конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1. Перспективи удосконалення політики формування та використання оборотних активів підприємств

На будь-якому підприємстві керівництво завжди використовує певні принципи управління запасами та обирає відповідні стратегії фінансування. У поточних економічних умовах найбільш прийнятною для сільськогосподарських підприємств є раціональна модель фінансування оборотного капіталу. За такого підходу систематична пропорція необоротних та оборотних активів фінансується за рахунок довгострокових позикових коштів та власного капіталу.

Джерела оборотного капіталу не змінюються протягом кругообігу капіталу. Однак система формування оборотного капіталу впливає на швидкість обороту, сповільнюючи або прискорюючи його. Крім того, характер джерел формування та принцип різного режиму використання власних і позикових оборотних коштів є важливими факторами, що впливають на ефективність використання оборотних коштів і капіталу в цілому.

З одного боку, збільшення грошових коштів на рахунках підприємства можна розглядати як позитивний факт. Це пов'язано з тим, що це знижує ризик виснаження грошових коштів і дозволяє компанії достроково погашати свої борги.

Політика управління оборотним капіталом пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками і повинна намагатися знайти компроміс між такими ризиками та загальною фінансовою стабільністю компанії.

Фінансові ризики, що виникають внаслідок змін в оборотних активах, називаються лівими фінансовими ризиками, оскільки такі активи розташовані в лівій частині балансу. Таким чином, можна виділити наступні явища, які мо-

жуть бути пов'язані з правостороннім фінансовим ризиком: надлишкові оборотні активи, недостатність грошових коштів, недостатність запасів і дебіторської заборгованості, оскільки вартість активів пов'язана з вартістю фінансування, а утримання надлишкових активів зменшує доходи.

Під розміщенням оборотного капіталу слід розуміти процес визначення його оптимальної потреби для забезпечення безперервності виробничих процесів компанії. Від визначення цієї потреби залежить раціональне формування оборотного капіталу. Тому основою методології розподілу оборотного капіталу є його оптимізація. Іншими словами, кожному елементу виділяється необхідна сума, за допомогою якої може нормально відбуватися кругообіг коштів.

Важливим аспектом нормування є об'єктивний розрахунок окремих критеріїв. Основними вимогами до методики розподілу оборотних коштів для сільськогосподарських підприємств є використання фактичних показників, тісно пов'язаних з виробничим процесом, врахування особливостей кругообігу оборотних коштів сільськогосподарських підприємств, інфляції та нарахувань.

Високоєфективним є визначення нормативу виробничих запасів за методом, що враховує такі фактори, як транспортні запаси, час на приймання, розвантаження, сортування та зберігання матеріалів, технічні запаси, поточні (складські) запаси та гарантовані (страхові) запаси. Цей метод більше підходить для галузей з більш рівномірним виробничим циклом, ніж сільське господарство.

По-перше, сезонність сільськогосподарського виробництва;

По-друге, нестабільність ринкової економіки (наприклад, інфляція, дефіцит оборотних коштів, зростання цін).

Таким чином, негативні явища у формуванні оборотного капіталу у базовому періоді переносяться на звітний період. Це матиме негативні наслідки для підприємства при визначенні бази для наступного періоду.

Нормування окремих оборотних активів, що використовуються в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств

Нормування окремих оборотних активів, що використовуються в госпо

дарській діяльності сільськогосподарських підприємств, не враховує, по-перше, неоднорідність витрат на одне замовлення в сільськогосподарських підприємствах і, по-друге, методичний підхід до визначення виробничих запасів сільськогосподарських підприємств прийнятий для стабільного стану економіки.

Що стосується визначення нормативів оборотних коштів для незавершеного виробництва, то наукові дослідження в цій сфері характеризуються різноманітністю. В економічній літературі пропонується визначати норматив для готової продукції на основі максимальних залишків. Однак, як показують розрахунки, нормативи, розраховані таким чином, є занадто високими порівняно з нормативами запасів готової продукції, розрахованими на основі середніх мінімальних залишків. Таким чином, при визначенні нормативу запасів готової продукції на основі максимальних залишків не дотримується принцип мінімальних запасів. В умовах ринкової економіки дотримання цього принципу є особливо важливим, оскільки сільськогосподарські підприємства не мають ані достатньої кількості ліквідних активів, ані джерел їх формування.

Визначення нормативу оборотних коштів пов'язане з такими показниками, як собівартість продукції та швидкість обороту окремих матеріальних ресурсів, тому чим швидше відбувається процес обороту, тим менше оборотних коштів потрібно для підтримання безперервності виробництва. Іншими словами, нормативний обсяг підприємства залежить від обсягу оборотного капіталу, який воно споживає.

Розвиток інфляційних процесів опосередковано впливає на розширення споживання запасів у грошовому вираженні через зростання цін.

Крім того, на вартість оборотних коштів на підприємствах впливає вибір методу оцінки запасів, а також розмір їх нормативу. Якщо матеріальні ресурси оцінюються за методом ФІФО, то вартість використання запасів є нижчою через нижчі ціни на раніше придбані запаси, що призводить до отримання найбільшого прибутку. У разі застосування методу ЛІФО підприємства мають вищі витрати на використання запасів і, відповідно, прибуток є мінімальним.

В умовах інфляції метод ФІФО створює певне інфляційне навантаження

на прибуток. Підприємства втрачають власні прибутки, купуючи паливо, мастильні матеріали, насіння, запчастини, матеріали та інші запаси за вищими цінами.

Використання методу ЛФО для оцінки запасів має дещо нівелювати вплив інфляції на вартість незавершеного виробництва.

Цікавою ідеєю є нормування оборотного капіталу для визначення суми загальної бази без попереднього розрахунку індивідуальної бази. Іншими словами, сума визначається шляхом визначення норми на гривню планової собівартості реалізованої продукції. Деякі автори пропонують визначати загальний норматив оборотних коштів на основі найменшої потреби під час сезонних спадів економічної активності. Позитивним моментом цих варіантів розрахунку загального нормативу оборотного капіталу є те, що вони спрощують процес розрахунку нормативу та зменшують трудомісткість його визначення. Однак слід зазначити, що відмова від розрахунку окремих критеріїв призведе до зниження якості регулювання, оскільки буде втрачена важлива функція виробництва. Однак на сучасному етапі розвитку сільського господарства такий метод нормування оборотних активів на практиці не застосовується.

Дослідження різних методів нормування оборотних коштів показало, що основою для їх застосування є фактичні показники, тісно пов'язані з виробничим процесом, що методи є простими і зручними у використанні, що критерії для окремих елементів оборотних коштів розраховуються один раз протягом декількох років, а критерії для розрахунку нормативу оборотних коштів (на основі критеріїв розрахунку нормативу оборотного капіталу) поєднується з визначенням планової потреби в оборотному капіталі на наступний рік, а також з урахуванням специфіки обороту оборотного капіталу в сільськогосподарських підприємствах.

Формування та використання оборотних активів розглянуто в попередньому розділі

Аналіз формування та використання оборотних активів показує, що найбільш ефективно використовуються дебіторська заборгованість та грошові ко-

шти. Це підтверджується зростанням показників оборотності та скороченням періодів обороту. Тому, хоча підприємство не має достатніх можливостей для суттєвого підвищення ефективності використання іншого оборотного активу - виробничих запасів, бажано домогтися позитивної динаміки в цих видах активів, які обертаються в процесі господарської діяльності. Подальше підвищення оборотності і, відповідно, скорочення періоду обороту дебіторської заборгованості та нарахованих доходів можливе лише за умови подальшого вдосконалення політики управління ними.

Метою управління дебіторською заборгованістю є визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної її інкасації. Якщо дебіторською заборгованістю не управляти, її обсяг може перевищити прийнятний рівень, що призведе до скорочення грошових потоків і виникнення «безнадійних боргів» (сумнівної дебіторської заборгованості), які значно зменшать прибуток від реалізації продукції. Водночас ефективно управління дебіторською заборгованістю пов'язане з вирішенням низки завдань, таких як аналіз дебіторської заборгованості, визначення форми реалізації продукції, визначення суми грошових коштів, спрямованих на погашення дебіторської заборгованості в попередньому періоді, формування умов відвантаження готової продукції покупцям, оцінка кредитоспроможності покупців, розробка процедур інкасації дебіторської заборгованості та використання сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості

Кредитна політика має значний вплив на товарообіг підприємств. Продажі в кредит є одним з факторів, що визначають рівень попиту на продукцію, яку продає компанія. Управління грошовими коштами, або залишком грошових коштів у розпорядженні підприємства, є важливою складовою частиною управління оборотними активами. Невід'ємними елементами політики управління грошовими коштами є ефективна інкасація (окупність), платежі та короткострокові інвестиції. Відповідальність за систему управління грошовими коштами зазвичай покладається на бухгалтерію та фінансову службу підприємства. У цьому випадку важливо розробити касовий план, який визначає, скільки грошо-

вих коштів буде доступно і коли. Крім того, необхідно систематично отримувати інформацію про грошові потоки та запровадити певні системи контролю.

Оперативний обмін інформацією може допомогти компаніям збільшити свої прибутки за рахунок ефективного управління надходженнями готівки, платежами, залишками готівки та інвестиціями в ліквідні цінні папери.

Перший етап управління грошовими коштами передбачає динамічний аналіз характеру грошових коштів в оборотних активах компанії. Для цього розраховуються такі показники: співвідношення грошових коштів до оборотних активів, середній період обороту грошових коштів та кількість оборотів грошових коштів.

Враховуючи той факт, що максимальний ефект від політики управління оборотними активами підприємства досягається за рахунок зменшення грошових коштів на рахунку і відповідно збільшення оборотності як передумови отримання більшого прибутку, збільшення надлишку грошових коштів на рахунку та в касі підприємства слід визнати негативним моментом слід визнати негативним моментом. Однак, з іншого боку, невеликий обсяг абсолютної ліквідності (грошових коштів та їх еквівалентів), що є в розпорядженні підприємства, впливає на значення коефіцієнта абсолютної ліквідності. Прискорення оборотності грошових коштів можна досягти за рахунок: скорочення операційного та фінансового циклів, зменшення обсягу готівкових розрахунків, зменшення питомої ваги форм розрахунків з постачальниками, які потребують тимчасового резервування грошових коштів на окремому банківському рахунку, тобто використання акредитивів та чеків.

На другому етапі управління грошовими потоками підприємства визначається оптимальний залишок грошових коштів на основі прогнозу грошових потоків. Оптимальний залишок грошових коштів повинен дорівнювати сумі операцій при ефективному управлінні грошовими коштами та сумі, необхідній для підтримання мінімального залишку відповідно до вимог банку, в якому підприємство має рахунок.

Оптимальний залишок грошових коштів за моделлю Баумоля. Загалом процес прогнозування грошових потоків передбачає визначення обсягу грошових коштів на початку діяльності підприємства та на період організації процесу виробництва і реалізації продукції. Розрахунок грошових потоків дозволяє визначити можливість виникнення дефіциту грошових коштів та вчасно прийняти рішення щодо забезпечення підприємства грошовими коштами.

Загалом, вважаємо, що ефективність фінансового управління оборотними активами на досліджуваних підприємствах залежить від одночасної реалізації низки заходів, основними з яких є

1. вибір оптимального рівня та раціональної структури оборотних активів з урахуванням специфіки діяльності кожного підприємства

2. вибір оптимального джерела формування ліквідних активів з урахуванням ефективності використання оборотного капіталу та ризиків, що впливають на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства

3. наявність чистого оборотного капіталу для забезпечення рівня ліквідності балансу підприємства (абсолютної, поточної та загальної). Визначений коефіцієнт повинен бути вище або дорівнювати оптимальному значенню.

4. забезпечити підприємства оптимальним обсягом грошових коштів, який залежить від обсягу виробництва та оборотності оборотних активів, у тому числі грошових коштів

5. обрати оптимальний операційний та фінансовий цикл за рахунок скорочення виробничих процесів, прискорення оборотності дебіторської заборгованості та уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Уповільнити оборотність кредиторської заборгованості.

6. оптимізувати параметри розрахункових операцій, виходячи з вимог і потреб моделі управління дебіторською заборгованістю, а також мінімізувати період фіксованого розподілу фінансових ресурсів, період обороту оборотних коштів і регулярних платежів, тобто розраховуватися з постійними клієнтами шляхом регулярних перерахувань.

Безумовно, компанія зробила ряд позитивних зрушень у цій сфері, і її політика управління оборотним капіталом є відносно успішною на даний момент, але керівництву слід продовжувати розвивати встановлені позитивні тенденції з метою подальшого підвищення ефективності використання ліквідних активів. Такі кроки в першу чергу призвели б до покращення фінансово-економічних показників та підвищення інвестиційної привабливості компанії.

3.2. Напрями підвищення ефективності використання необоротних активів підприємств

В умовах формування ринкового механізму господарювання проблема ефективності використання основних виробничих фондів та їх розширеного відтворення є складною і її вирішення має важливе значення для інтенсифікації виробництва. Сутність категорії «економічна ефективність» визначається тим, що вона є складовою частиною теорії відтворення і має важливе значення для характеристики виробництва в умовах формування ринкових механізмів господарювання.

Вибір її показників на науковій основі має також велике методологічне значення при вирішенні практичної проблеми підвищення економічної ефективності використання основних засобів. Серед економістів немає єдиної думки щодо визначення змісту та кількості показників на різних рівнях суспільного виробництва. Система показників використання основних фондів повинна включати дві групи показників: узагальнюючі показники, що використовуються для загальної оцінки використання всіх фондів, і часткові показники, що характеризують рівень корисного функціонування окремих видів фондів.

У процесі розробки системи показників ефективності використання основних фондів необхідно вирішити дві методологічні проблеми. А саме: вибір показників для вимірювання функціональних результатів функціонування основних засобів та показників для вимірювання використання ресурсів. При побу-

дові системи показників економічної ефективності використання основних виробничих фондів необхідно враховувати техніко-економічні особливості галузі. При розробці показників ефективності всі показники повинні відповідати правилу, що вони розвиваються і взаємопов'язані, підкоряючись закону переходу кількісних змін у якісні.

Ефективність використання основних фондів можна виразити за допомогою таких узагальнюючих показників, як фондвіддача, фондомісткість і відношення приросту обсягу продукції до середньорічного приросту вартості основних фондів.

На сьогодні не існує єдиної думки щодо вибору показників для розрахунку показника фондвіддачі основних засобів. Багато економістів віддають перевагу використанню валової або товарної продукції та первісної або відновної вартості основних фондів. Інші використовують валову, товарну або чисту продукцію та середньорічну вартість основних фондів. На нашу думку, розрахунок показників ефективності використання капіталу є більш точним і схиляється до думки економістів, які використовують середньорічну вартість основних засобів.

На нашу думку, серйозним недоліком показників фондвіддачі є те, що вони не враховують рівень використання інших факторів виробництва, таких як земля, оборотні кошти та трудові ресурси, а також не відображають зміни у витратах виробництва, таких як матеріаломісткість продукції та продуктивність праці. Тому рентабельність основних засобів використовується разом з показником фондвіддачі для оцінки ефективності використання основних засобів. Рентабельність виробничих фондів розраховується як відношення загального річного прибутку від реалізації продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів та оборотних коштів.

та оборотного капіталу, що розраховується як відношення загального річного прибутку від реалізації продукції до середньорічної суми основних виробничих фондів та оборотного капіталу.

Цей показник дозволяє дослідити вплив основних засобів на продуктив-

ність праці та розмір отриманого прибутку з урахуванням якісних аспектів.

На різних рівнях управління планування та оцінка економічної ефективності використання основних засобів, капітальних вкладень і нової техніки здійснюється відповідно до форми власності та виду діяльності підприємства. Тому показники фондівдачі слід встановлювати окремо для діючих підприємств і тих, що вводяться в плановому періоді. Для діючих підприємств рівень фондівдачі визначається з урахуванням запланованого приросту обсягу виробництва в результаті повного освоєння проектної потужності та запланованого приросту за рахунок технічного переозброєння та реконструкції підприємства. Для підприємств, введених в експлуатацію в плановому періоді, фондівдача визначається з урахуванням умов введення в дію основних виробничих фондів та критеріїв їх освоєння. Характерною особливістю показників продуктивності капіталу є те, що їх зміна не обов'язково свідчить про зниження ефективності виробництва. Водночас, їх зростання завжди свідчить про підвищення ефективності виробництва. Наприклад, впровадження нового обладнання у виробництво часто призводить до зниження капіталовіддачі. Однак це не може бути основною причиною для того, щоб стверджувати про зниження ефективності основних фондів, оскільки ефективне використання основних фондів може характеризуватися не зростанням рівня фондівдачі, а зниженням поточних виробничих витрат та економією праці.

Таким чином, ефективність виробництва може зростати не лише за рахунок збільшення фондівдачі основних засобів, але й за рахунок її зменшення. Це відбувається у випадку, коли збільшення вартості основних засобів компенсується зменшенням витрат на оплату праці.

Поряд з показниками фондівдачі використовуються також показники фондомісткості. Він характеризує вартість основних засобів, що припадає на одиницю виробленої продукції.

Капіталомісткість включає загальну капіталомісткість та пряму капіталомісткість, які визначаються на основі наступних показників.

Визначається на основі міжгалузевого балансу основних фондів. Повна

капіталомісткість використовується для обґрунтування обсягів капітальних інвестицій.

Однак найбільш точний розрахунок забезпечує метод прямого розрахунку на основі статистичних даних первинної звітності. Цей показник найбільш зручний для підприємств з однаковою структурою виробництва, спеціалізацією та вузькою номенклатурою продукції.

Отже, найважливішими вимогами до показників ефективності використання основних засобів є оперативність, простота, зрозумілість, точність, повнота даних, незалежність від факторів, що не відображають господарську діяльність досліджуваних підприємств, показники характеризують ефективність використання активів у відповідній галузі та узгоджуються з аналогічними показниками для національної економіки в цілому узгодженість; індикатори враховують існування різних економічних структур, заснованих на різних формах власності.

Удосконалення системи показників зумовлено необхідністю аналізу динаміки ефективності використання основних фондів галузей, об'єднань і підприємств, виявлення їх резервів і формування раціональної структури. Система показників повинна відображати ефективність використання і відтворення та характеризувати співвідношення між зростанням основних фондів і продуктивності праці та витратами уречевленої і живої праці на виробництво продукції.

Поліпшення складу і структури основних засобів підприємств здійснюється за двома варіантами: використання власного капіталу підприємства, змішане фінансування за рахунок власного і позикового капіталу.

При виборі варіантів фінансування поліпшення складу і структури основних засобів підприємства враховуються такі основні фактори: визначення достатності власних фінансових ресурсів для забезпечення оновлення основних засобів та економічного розвитку підприємства в майбутніх періодах у порівнянні з вигодами, що генеруються оновленим типом основних засобів розрахунок витрат на довгострокове фінансове фінансування у порівнянні з прибутками, що генеруються оновленим типом основних засобів; вивчення досягнутих співвід-

ношень у використанні власного та позикового капіталу, що визначають рівень фінансування.

Традиційними засобами довгострокового фінансування для поліпшення складу і структури основних засобів є прості та привілейовані акції, облігації, позики, кредитні лінії, поновлювані кредитні лінії та синдіковані кредити. Ця форма фінансування використовується для дуже великих проектів, які потребують спеціального об'єднання кредитних ресурсів кількох банків, тобто синдікованого фінансування.

Довгострокове фінансування для поліпшення складу і структури основних засобів компанії пов'язане з використанням нетрадиційних фінансових інструментів, таких як опціони, заставні операції, лізинг, франшизи і процентні свопи.

Опціони надають право купити або продати певні види майна, включаючи цінні папери, у визначений час, за визначеною ціною та відповідно до контракту. На практиці використовуються різні види опціонів, наприклад, американські та європейські опціони.

Ще одним фактором, що впливає на покращення складу та структури основних засобів кожного підприємства, є амортизаційна політика на державному рівні. Це пов'язано з тим, що своєчасне оновлення технічних засобів призводить до підвищення ефективності виробничого нагромадження. Замінюючи фізично і морально застаріле обладнання на нове, більш продуктивне, можна отримати необхідний приріст виробництва з меншими інвестиціями.

Зменшення останніх супроводжується збільшенням частки валового внутрішнього продукту, що йде на споживання. Водночас, своєчасне оновлення потенційних виробничих потужностей потребує ефективної амортизаційної політики.

Податкова амортизація машин, обладнання та транспортних засобів має бути наближена до фактичного терміну їх експлуатації. У розвинених країнах компанії самостійно обирають той чи інший метод амортизації активів, передбачений стандартами бухгалтерського обліку та звітності, прийнятими в їхній

країні. Обраний метод амортизації може використовуватися як для цілей бухгалтерського обліку, так і для цілей оподаткування. Обраний метод є задекларованим і його можна тільки дотримуватися. Метод амортизації може бути змінений, але лише у випадку переходу від прискореної до прямолінійної амортизації, про що також має бути повідомлено публічно.

На відміну від описаної вище світової практики, в країнах, де фіскальна політика уряду (включаючи податкову систему) переслідує виключно фіскальні цілі, норми податкового законодавства починають домінувати над економічною реальністю. Податкове законодавство часто передбачає строки амортизації, які значно перевищують фактичний економічно обґрунтований період використання того чи іншого основного засобу. Спочатку це може збільшити податкові надходження до державного та місцевих бюджетів. Однак, оскільки податкові строки амортизації для діючих основних засобів (машин, обладнання та транспортних засобів) часто штучно подовжуються понад фактичні строки амортизації, це в кінцевому підсумку призведе до зменшення інвестицій в ці основні засоби, зниження темпів оновлення основних засобів і, як наслідок, до зменшення податкових надходжень до державного бюджету.

Україна зараз демонструє певну рішучість у розробці державної політики, спрямованої на стимулювання інвестицій, розвиток малого та середнього бізнесу та прискорення темпів модернізації обладнання і технологій в усіх секторах економіки. У цьому контексті важливо переглянути підхід до амортизаційної політики в податковій системі. Підприємствам має бути дозволено використовувати метод прискореної амортизації не лише для цілей бухгалтерського, а й для цілей податкового обліку. Таким чином, подальше вдосконалення механізму амортизаційної політики є важливим напрямом забезпечення покращення складу та структури основних засобів підприємств у нашій країні.

Питання підвищення ефективності використання основних фондів має центральне значення в перехідний період становлення ринкових відносин в Україні. Вирішення цієї проблеми впливає на фінансовий стан підприємств та їх конкурентоспроможність на ринку. Будь-яке підприємство, незалежно від фор-

ми власності та виду діяльності, повинно постійно аналізувати рух своїх основних засобів, їх склад і стан, а також ефективність використання. Ця інформація дає можливість підприємствам знаходити шляхи підвищення ефективності використання основних засобів і резерви, а також вчасно виявляти і виправляти будь-які негативні відхилення, які можуть мати значні наслідки для успішної роботи підприємства. Існують різні шляхи підвищення ефективності використання основних засобів. Наприклад, а) підвищення якості сировини, тобто збільшення кількості корисних речовин у сировині, її виробничого потенціалу та можливості вилучення продукту; б) зменшення втрат корисних речовин у відходах; в) впровадження результатів сучасних науково-технічних досягнень.

Загалом, підвищення ефективності використання основних фондів наразі має велике значення. Підприємства, що мають основні фонди, повинні прагнути не тільки модернізувати їх, але й максимально ефективно використовувати те, що вони мають, особливо в нинішніх умовах недостатнього фінансування та інвестицій у виробництво.

ВИСНОВКИ

На основі проведених у кваліфікаційній роботі досліджень отримано низку практичних та теоретичних результатів, які полягають у наступному

Активи - це ресурси, що знаходяться у розпорядженні підприємства, використання яких призводить до збільшення майбутніх економічних вигод. У фінансовій практиці активи суб'єкта господарювання поділяються на оборотні та необоротні.

Результати розрахунків підтверджують негативні аспекти діяльності Підприємство ХХХ, а саме те, що його діяльність протягом останніх трьох років була нестабільною. Так, через воєнний стан та значний спад в економіці загалом та аграрному секторі зокрема, значення чистого прибутку підприємства у 2021-2022 роках зменшилося більш ніж удвічі - з 1281,4 тис. грн до 597,8 тис. грн. У наступному, 2023 році, ситуація змінилася і чистий прибуток збільшився майже на 20% до 704,1 тис. грн.

Загальна оцінка необоротних та оборотних активів компанії показує, що майновий потенціал компанії в цілому змінився в позитивному напрямку. Так, за період 2021-2023 років загальні активи Підприємство ХХХ зросли з 24615,7 тис. грн до 28686,1 тис. грн. Таке зростання було забезпечене одночасним збільшенням необоротних та оборотних активів компанії (у різні періоди рух був протилежним), тоді як необоротні активи стабільно зменшувалися.

Аналітичне дослідження функціонального складу необоротних активів Підприємство ХХХ свідчить про позитивну динаміку як загального обсягу необоротних активів Підприємство ХХХ, так і зміни його основної складової - основних засобів - за останні три роки. Результати дослідження такі. Оцінюючи існуючий склад необоротних активів, слід зазначити, що основні засоби займають домінуючу позицію при наявності певної частки довгострокових біологічних активів.

Оборотні активи Підприємство ХХХ зросли на 2760,6 тис. грн (18,4%) за період 2021-2023 рр. за рахунок власних та позикових коштів. Таке зростання оборотних активів відбулося переважно за рахунок збільшення виробничих запасів (більш ніж у чотири рази) та збільшення дебіторської заборгованості за продукцію, товари,

роботи, послуги та грошові кошти та їх еквіваленти. Водночас слід зазначити, що за останні три роки зменшилася дебіторська заборгованість за готову продукцію, поточні біологічні активи та інша дебіторська заборгованість.

Оцінка ефективності використання основних засобів показує, що у 2022 році, коли вітчизняна економічна криза різко загострилася через воєнний стан, особливо в аграрному секторі, ефективність використання основних засобів Підприємство ХХХ, за показниками динаміки фондівдачі, рентабельності та прибутковості використання основних засобів, знизилася, а у 2023 році Очікується, що у 2023 році цей рівень ще більше зросте.

Аналіз ефективності використання оборотних активів свідчить про загальну негативну динаміку показників, що оцінюють ділову активність Підприємство ХХХ у 2021-2022 роках. Негативним є те, що оборотність оборотних активів загалом та запасів зокрема зростає на 230 та 2227 днів відповідно. Протягом наступних двох років ситуація змінилася в прямо протилежному напрямку. Ділова активність підприємства зростає за всіма показниками оборотності оборотних активів. Як наслідок, оборотність усіх наявних оборотних активів зменшилася, а операційний цикл скоротився з 648 до 374 днів. Це можуть бути такі заходи: своєчасне та ефективне оновлення необоротних активів шляхом придбання нових основних засобів у власність або на умовах оренди (лізингу); прискорення оборотності оборотних активів шляхом раціональної організації роботи з матеріально-технічного забезпечення; скорочення термінів зберігання; запобігання утворенню застарілих або непотрібних запасів; запобігання зниженню платоспроможності покупця. платоспроможності покупця та використання таких заходів, серед іншого.